

Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı
Türkiye Ofisi

Türkiye’de Engelliler Mevcut Durum Raporu

Hazırlayanlar:

Gönül Ertürer
Alper Acar

JICA LIBRARY

1180934 [0]

Mart 2005

TKO

JR

05-03

İ Ç İ N D E K İ L E R

YÖNETİCİ ÖZETİ	i
1 GİRİŞ	1
2 MEVCUT DURUM	3
2.1 Engellilerle İlgili Başlıca Göstergeler	3
2.2 Başlıca Konular ve Sorunlar	6
2.2.1 Engelliliğin Kaynakları	6
2.2.2 Rehabilitasyon	8
2.2.3 Eğitim	12
2.2.4 İstihdam	15
2.2.5 Sosyal Güvenlik	16
3 ENGELLİLERE YÖNELİK POLİTİKALAR	17
3.1 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Engelliler	17
3.2 Hükümet Programlarında Engelliler	18
3.3 Türkiye'nin AB'ye Entegrasyon Sürecinde Engelliler	18
3.3.1 AB Politikası	18
3.3.2 Avrupa Komisyonu Düzenli İlerleme Raporlarında Engelliler.....	19
3.4 Yasal Çerçeve.....	20
3.5 Kurumsal Çerçeve	24
3.5.1 Kurumsal Yapılanma.....	24
3.5.2 Sorumluluklar ve Başlıca Faaliyetler	25
4 ENGELLİLERE YÖNELİK FAALİYETLER	29
4.1 Kamu Kuruluşları.....	29
4.2 STK'lar.....	31
4.3 Uluslararası Kuruluşlar	32
5 SONUÇ VE ÖNERİLER	34

1180934[0]

YÖNETİCİ ÖZETİ

“Engelliler” konusu, JICA’nın işbirliği alanları arasında yer almaktadır. JICA bu konuda çeşitli ülkelerde projeler ve faaliyetler yürütmüştür. İlgili kamu kuruluşlarının sözlü olarak ifade ettiği ihtiyaçlar ve öncelikler doğrultusunda, JICA Türkiye Ofisi ülkede sürmekte olan çabaların ve faaliyetlerin mevcut durumu hakkında bilgi toplamaya karar vermiştir. Bu rapor, JICA Türkiye Ofisi’nin isteği üzerine, Türkiye ile işbirliği alanlarına “engelliler” konusunu da dahil etme olasılığını değerlendirmek üzere hazırlanmıştır.

Konunun çok boyutlu ve çok-disiplinli olması ve tıptan sosyal bilimlere kadar uzanan geniş bir yelpazeye ve ilgi gruplarına rağmen, Danışmanlar, ilgili dokümanların gözden geçirilmesi ve yetkililerle yapılan görüşmeler sonucunda bu alandaki sorunların ve olanakların genel bir resmini çizmektedir. Bu nedenle rapor, çok daha uzun bir süre içinde çok-disiplinli bir ekip tarafından hazırlanması gereken bir “Ülke Raporu” olarak algılanmamalıdır. Bu nokta, çalışma sırasında yapılan görüşmelerde uzmanlar tarafından dile getirilmiştir. Rapor, JICA’nın için Türkiye ile olası işbirliğine yönelik eylem planı oluşturması için yararlı bilgiler sunmaktadır.

Rapor, beş bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümü’nün ardından, mevcut durum en son rakamlarla genel olarak ortaya konmaktadır. İlgili konuların çeşitliliği nedeniyle yasal çerçevenin karmaşık yapısına rağmen genel hatlarıyla değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde, engellilere hizmet eden kurumlar, sorumlulukları verilirken temel ilgi gruplarına vurgu yapılmaktadır. İlgili kurum ve kuruluşların uluslar arası kuruluşlarca desteklenen projelerinden örneklere yer verilmektedir. Avrupa Birliği’ne geçiş sürecine odaklanarak değinilen politika çerçevesinin ardından son bölümde, danışmanların bulgu ve görüşleriyle birlikte, görüşülen temas noktalarının yaptığı öneriler dizisi sunulmaktadır.

En az düzeyde tartışmalarla birlikte gerekli kanunlar ve yönetmelikler bulunmasına rağmen engellilerin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik mevcut politikaların ve mevzuatın uygulanması için yapılacak çok şey bulunmaktadır. Özellikle STK’lar ile işbirliği, kamu kuruluşlarının da benimsediği üzere, bu alanda etkinliğin sağlanması için çok önemlidir.

Engelliler hakkında en kapsamlı araştırma, Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın desteği ile Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yürütülmüş ve sonuçları 2002 yılında yayımlanmıştır. Bu araştırma uyarınca Türkiye’de, nüfusun %12,29’una tekabül eden yaklaşık 8,5 milyon engelli vatandaş vardır. İstatistik araştırmasının sonuçlarından alınan temel noktalar aşağıda sunulmaktadır:

- Tüm engelli grupları içerisinde en yaygın engellilik türünü, %10 ile ortopedik engelliler oluşturmaktadır. Engelli olarak nitelendirilen süreğen hastalığa sahip kişilerin oranı da toplam içerisinde %75’e ulaşmaktadır.
- Zorunlu 8 yıllık ilköğretim çağının en yüksek yaşı olarak kabul edilebilecek 15 yaşının altındaki 603.840 çocuk engellidir. 65 yaşının üzerindeki engellilerin sayısı yaklaşık 1 milyondur. Geri kalan 6,7 milyon engellinin, topluma aktif olarak katılım gösterebileceği kabul edilebilir.
- Kentlerde yaşayan nüfusun %12,69’i engelli olmakla birlikte, hizmetlerin daha zor ulaştırılabileceği kırsal alanda bu değer % 11,67’dir.

- Marmara Bölgesi, %10,90'ı süreğen hastalığa sahip olmak üzere nüfusunun %13,13'ü engellidir ve bu değer diğer bölgeler içerisinde en yüksektir. Karadeniz Bölgesi, %13'lük engelli nüfusu ile (bunlardan süreğen hastalığa sahip olan nüfus %9,76) Marmara Bölgesi'nin ardından gelmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %7,18'i süreğen hastalığa sahip olmak üzere %9,9'luk engelli nüfusu ile en az engelli kişinin olduğu bölge konumundadır.
- Engelli nüfus içerisinde, çoğu kırsal kesimde yaşayan (%43,44) %36,33'unun okuma-yazması yoktur. Süreğen hastalığa sahip nüfusun %75'i okur-yazardır.
- Ortopedik, görme, işitme, konuşma ve zihinsel engelli kişilerin %40,97'si ilkokul, %5,64'ü ortaokul, %6,9'u lise ve %2,42'si üniversite mezunudur. Bu değerler, kentsel Alana nazaran kırsal kesimde çok daha düşüktür. Diğer taraftan, %4,23'ü üniversite mezunu olan süreğen hastalığa sahip olanlarda bu durum daha iyidir.

Türkiye'de engelliliğin oluşması için en önemli neden, genetik bozuklukların ve engelliliği oluşturan aile içi evliliklerdir. Engellilik nedenleri Rapor'da Tablo 7a'dan Tablo 7c'ye kadar verilmektedir.

İstatistik çalışmasının gerçekleri yeterli düzeyde yansıtmadığı düşünülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, ailelerin engelliliği saklamasıdır. Bu da, kamu kuruluşları ve STK'ların toplumu bilinçlendirmeleri için temel gerekçelerinden biridir.

Rehabilitasyon hizmetleri, tıbbi olmaktan çok, özel eğitim hizmetlerine yoğunlaşmıştır. SHÇEK bünyesindeki mevcut rehabilitasyon merkezlerinin sayısı 62'dir (Nisan 2005 itibariyle). Buna ilaveten SHÇEK'den ruhsat almış 505 adet özel rehabilitasyon merkezi mevcuttur. Ancak, 1999'da gerçekleşen Birinci Özürlüler Şurası'na göre bu sayı yeterli değildir. En ileri düzeydeki rehabilitasyon merkezleri İstanbul, Ankara ve Kocaeli gibi büyük kentlerde bulunmaktadır.

Kalıtsal bozuklukların önüne geçilebilmesi için, müstakbel eşlerin bu konuya ait risk etkenleri hakkında bilgilendirilmeleri ve genetik danışmanlık hizmetlerin sağlanması amacıyla, 5 pilot bölgede aile sağlığı programı başlatılmıştır. Çok sayıda doğum yapmanın anne ve çocuk sağlığı üzerindeki olumsuzlukları, hamilelik döneminde annenin ve yeni doğanların beslenmesi konuları, aile planlaması hizmetlerini sunan ana-çocuk sağlığı ile aile planlaması merkezleri halk sağlığı programlarına dahil edilmiştir.

Çocukların ve gençlerin eğitim hizmetleri özel eğitim merkezlerinde beş grupta sağlanmaktadır: görme, işitme, ortopedik, zihinsel engelli ve süreğen hastalığa sahip olanlar. Her gruptaki engelli çocuklardan durumu uygun olanlar, normal okullarda bütünsel bir şekilde eğitimlerine devam ederken, özel eğitim sınıfları ve destekleyici eğitimden de faydalanabilmektedir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın güncel verilerine göre 12 yaşından büyük engellilerin işgücüne katılım oranı %22,19'dur. %77,81'i de işgücüne katılmamaktadır. Eylül 2004 itibariyle İş ve İşçi Bulma Kurumu'na (İŞKUR) 31.189 engelli kişi başvurmuş ve bunların 12.920'si bir işe yerleştirilmiştir. Ancak İŞKUR'a kayıtlı olan engellilerin %75'i herhangi bir işe yerleştirilmemiştir. Bu da göstermektedir ki, uygun pozisyonlarda istihdam

edilen engellilerin sayısının artırılması için, engellilerin yeterli bilgi ve yeteneğe kavuşturacak mesleki eğitime önem verilmelidir.

İŞKUR kayıtlarına göre, halihazırda, istihdam için bekleyen engelli kişi sayısı 74.000'dir. Bunun %15'ini kadınlar oluşturmaktadır. Özel sektör kotası 20.761 kişidir. Kotaya sahip ancak engelli istihdam etmeyen özel sektör kuruluşlarına ceza kesilmektedir. 2004 sonu verilerine göre, mesleki eğitim giderlerini karşılamakta kullanılmak üzere, toplam yaklaşık 300.000 Amerikan Doları ceza kesintisi toplanmıştır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kayıtlarına göre, Türkiye'deki engellilerin %60,28'i sosyal güvenceye sahiptir. Sosyal güvenlik kurumları, ağırlıklı olarak rehabilitasyon hizmetlerini karşılamaktadır.

Türkiye'de devletin engelliliğe ilişkin politika çerçevesi Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yansıtılmaktadır. Plan, korumaya muhtaç engelli çocuklar için aileleriyle birlikte büyüme ve yaşama imkanları sağlamak üzere aile odaklı destek programlarına vurgu yapmaktadır. Plan, boş zaman faaliyetleri, istihdam ve sosyal destek konularını da kapsamaktadır. Plana göre, engellilere yönelik hizmetlerin yeniden düzenlenmesine duyulan ihtiyaç önemini korumaktadır. Bu bağlamda, Özürlüler İdaresi tarafından yürütülen yasal düzenlemelere yönelik çalışmalar sürmektedir. Çocuklar, yaşlılar, engelliler, yardıma muhtaç bireyler, yoksullar, özel bakıma muhtaç olanlar ve risk altında olan diğer gruplar için Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi için yeni kurumsal yapılara ihtiyaç vardır.

AB'nin engellilere yönelik politikası, engelli kişilerin rehabilitasyonu yanında, onların toplumla bütünleştirilmesi ve konunun insan hakları çerçevesi içerisinde ele alınmasını kapsamaktadır. Engellilerin topluma adaptasyonu ve onlara eşit imkanların tanınması başlıca ilkelerdir. Ulaşımda, çevre ve halk sağlığı konularında, bölgesel gelişmede ve sosyal politikaların oluşturulmasında engelliler gözetilmektedir.

Avrupa Birliği müktesebatına uyumlaşma sürecinde Türkiye Ulusal Plan hazırlayarak AB mevzuatına uyum sağlamak için gerekli politikaları saptamıştır. Engellilik konusu, Ulusal Plan'ın 7. alt başlığı (Tüm Bireylerin, Ayırım Yapılmaksızın Tüm Temel Hak ve Özgürlüklerden Tam Olarak Yararlandırılması) altında ifade edilmektedir. Ancak, ne "Sosyal Politika ve İstihdam" başlıklı 13. Bölüm ne de "Eğitim, Öğretim ve Gençlik" başlıklı 18. Bölüm engellilere yönelik bir değerlendirmede bulunmaktadır.

Engellilerle ilgili yasal çerçeve çeşitli kanunlar, yönetmelikler ve kanun hükmünde kararname içerir. Çeşitli kuruluşların kanunlarının neden olduğu karmaşa, ÖZİDA'nın bir koordinasyon ve işbirliği kuruluşu olarak kurulmasını getirmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne geçiş sürecinde mevzuatta çeşitli değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Engellilere yönelik son kanun tasarısı Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde değerlendirilmektedir.

İlgili grupların sorumluluklarını ve görevlerini tanımlayan en belirgin kanunlar katılım, özel eğitim ve istihdam ile ilgilidir.

Mevzuattaki karmaşaya paralel olarak kurumsal çerçeve de kamu kuruluşları, STK'lar, üniversiteler ve özel sektörden çok sayıda ilgi grubunu içermektedir.

Engelliler ile ilgili çeşitli konularda sorumluluk sahibi bakanlıklar aşağıda sıralanmaktadır:

- Sağlık Bakanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
- Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
- Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

Diğer devlet kurumları da İçişleri Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türk Standartları Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü, Toplu Konut İdaresi, İller Bankası ve Aile Araştırma Kurumu'dur.

Ana ulusal sivil toplum kuruluşları (STK'lar) da şunlardır:

- Özürlüler Konfederasyonu
- Görme Engelliler Federasyonu
- İşitme Engelliler Federasyonu
- Zihinsel Engelliler Federasyonu
- Bedensel (Ortopedik) Engelliler Federasyonu
- Bedensel engellilere yönelik Spor Federasyonu
- Diğerleri

Bütün STK'lar yukarıda adı geçen federasyonlara ve dolayısı ile konfederasyona bağlı olmak zorundadır. ÖZİDA kayıtlarına göre ağırlıklı olarak engellilerin haklarını korumaya ve haklarını aramaya yönelik çalışan 342 dernek ve 42 vakıf vardır. Derneklerin çoğu (65 adedi) Ankara merkezlidir. İstanbul ve İzmir, sırasıyla 32 ve 23 dernek ile daha sonra gelmektedir. Ankara ve İstanbul'da 20'şer vakıf faaliyet göstermektedir.

İlgi gruplarının temel faaliyetleri çoğunlukla uluslararası fonlar ile finanse edilmektedir. Ancak engellilere yönelik destekler engellilerin hedef gruplardan biri olduğu daha geniş kapsamlı fon programlarından yapılmaktadır. Avrupa Komisyonu ve Dünya Bankası'nın hibe programları sonuçları ve sağladığı kamu bilinci ile oldukça etkin mekanizmalardır.

Raporun önemli sonuçları ve önerileri aşağıda belirtilmektedir.

Mevzuat

Yeni kanunun getirdiği yeni yaklaşımlar ve olumlu değişikliklerle birlikte, destekleyici yöntemlerin çıkarılması ve kanun hükümlerini uygulamaya yönelik mali desteğe ihtiyaç doğacaktır. Özellikle, engellilerin istihdamına yönelik araç ve mekanizmaların geliştirilmesi, evde bakım hizmetleri, kısa süreli bakım ve mesleki rehabilitasyon ve rehberlik ile ilgili konularda bu ihtiyaç kaçınılmazdır.

Kurumsal Yapılanma

Kamu sektörü iyi örgütlenmiş olup, koordinasyon sorunları en az düzeydedir. Buna rağmen, hizmet sunumunda etkinliği ve verimliliği artırmak ve daha fazla sayıda engelliye erişebilmek için STK'larla işbirliği yapmak gerekmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, STK'lar yeterli düzeyde etkin proje ve faaliyetler yürütebilmek için yeterli kurumsal kapasiteye değildir. STK'lar özellikle proje yönetimi konusunda zayıf kalmaktadır.

STK'lar engelli haklarını savunmak konusunda oldukça etkin çalışmalarına rağmen, çalışmalarının hedef gruplarının gerçek ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta olduğu genellenebilir. STK'lar arasında iletişim ağları ve işbirliği zayıf kalmaktadır. Bu nedenle, konfederasyon ve federasyonların bir iletişim ağı oluşturmak ve çeşitli konularda işbirliği yapmalarını teşvik etmek gerekmektedir.

Planlama aşamasındaki STK faaliyetlerinin önemli bir bölümü erişebilirlik, rehabilitasyon, bakım evleri, spor faaliyetleri, engelliliği önlemeye yönelik bilinçlendirme ve mimari rehabilitasyon konularındadır. Resmi kuruluşlar ve STK'lar arasında işbirliği ortaklıklarının teşvik edilmesi gereklidir. Dünya Bankası ve Avrupa Birliği hibeleri gibi uluslararası fonların STK'lara dağıtımı, engellilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik verimli bir mekanizmadır.

Hedef grup olarak engellilerin çeşitli ihtiyaçları yanında, özellikle istihdamlarına yönelik bir sosyal sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik olarak özel sektörün teşvik edilmesi konusunda önemli bir çaba harcanmalıdır. Ulusal fondan, tekerlekli sandalye, işitme cihazları, protez ve ortez karşılanmasına rağmen, daha kaliteli araç ve ekipman hibe edilebilir, veya bunların üretimi konusu mesleki rehabilitasyon veya istihdam konusu yapılabilir. ÖZİDA yakın zamanda bu amaca yönelik olarak mekan arama konusunda girişimlerini başlatmış ve Ankara Sanayi Odası ile işbirliği bağlantılarını kurmuştur. Ancak, malzeme, ekipman ve eğitmen konusunda önemli düzeyde destek sağlayıcı fon yaratmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Eğitim

Özel eğitimde çalışan kalifiye eğitmenler ve öğretmen yetiştirmek için eğitimler yetersizdir. Özel eğitim öğretmenlerinin eğitimi için büyük bir ihtiyaç bulunmaktadır.

Özellikle eğitim sektöründeki artan bilince rağmen, engelli çocukların kullanımına sunulması gerekli mevcut okulların rehabilitasyonu ve erişebilirlik kriterlerine uygun yeni binaların tasarımı bir diğer odak noktasıdır.

Özel eğitimde etkinliği artırmak için destekleyici araç ve ekipmanların sağlanması gereklidir.

Kamu ve özel sektörlerde bakım personelinin eğitimi konusundaki hizmetler de artırılmalıdır. Bu bağlamda, hizmet içi programla artırılmalıdır.

Bilinç

Toplumda ve ailelerde konuyla ilgili bilinç düzeyi oldukça düşük durumdadır. Özellikle ülkenin daha az gelişmiş bölgelerinde bilinçlendirme çalışmalarına büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır.

Erişebilirlik

Erişebilirlik konusu daha çok akademik düzeyde çalışılmaktadır. Bu konuda üniversiteler, geliştirdikleri projeler için fon arama çabalarını sürdürmektedir.

Engellilere yönelik erişebilirlik projeleri çeşitli ölçeklerde olabilmektedir. Bunlar arasında, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü tarafından geliştirilen bir proje, çoklu katılım boyutuyla örnek olarak gösterilebilir. Proje, engellilerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bir iç tasarım ve üretim merkezinin kurulmasını amaçlamaktadır. Bir araştırma merkezi kurarak Ankara'nın kent yaşamında sağlık bir toplum oluşturmak ve engellilerin çevreleriyle ilgili yaşadıkları sorunlarla ilgili bir bilinç oluşturmak hedeflenmektedir. Projede, engelliler, akademisyenler, araştırmacılar ve çeşitli mesleklerden uzmanlar, girişimciler, STK'lar, sivil gruplar ve kurumlarla çalışmak öngörülmüştür. Mimarlık Bölümü, bu girişime ev sahipliği yapmak ve tüm grupları bir araya getiren, gerekli fonları bulan ve mobilize eden bir çekirdek olmayı istemektedir. Merkezin, ODTÜ yerleşkesi içindeki Teknopark içinde kurulması durumunda daha avantajlı olacağı öngörülmektedir. Bu avantajlar, üniversitenin teknoloji ve bilişim altyapısı, araştırma faaliyetleri ve vergilerle ilgili avantajlardır. Merkez, Türk mevzuatına uygun kendi tüzel yapısına sahip olacaktır.

Erişebilirlik ile ilgili sınırları aşabilmek için akademik kuruluşlar internet ortamını etkin olarak kullanmaktadır. Örneğin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sağlık Merkezi tarafından geliştirilen web tabanlı iletişim ağı, fiziksel engellilerin buldukları yerde fiziksel alıştırma yapmalarını amaçlamaktadır. Sağlık merkezi, periyodik kontroller ve değerlendirmelerle iletişim ağını desteklemeyi planlamaktadır.

1 GİRİŞ

“Engelliler” konusu, JICA’nın işbirliği alanları arasında yer almaktadır. JICA bu konuda çeşitli ülkelerde projeler ve faaliyetler yürütmüştür. İlgili kamu kuruluşlarının sözlü olarak ifade ettiği ihtiyaçlar ve öncelikler doğrultusunda, JICA Türkiye Ofisi ülkede sürmekte olan çabaların ve faaliyetlerin mevcut durumu hakkında bilgi toplamaya karar vermiştir. Bu rapor, JICA Türkiye Ofisi’nin isteği üzerine, Türkiye ile işbirliği alanlarına “engelliler” konusunu da dahil etme olasılığını değerlendirmek üzere hazırlanmıştır.

Rapor’un temel amacı Türkiye’de engelliler konusundaki güncel ihtiyaçları saptamaktır. Buna yönelik olarak, bugüne kadar yapılan çalışmalar, yürütülen faaliyetler, yayınlanan çalışmalar, politikalar ilgili bilgiler ve engellilerin ihtiyaçları, sorunları ve eksikleri ile ilgili mevcut durumun değerlendirilmesi beklenmektedir.

Rapor, engellilerle ilgili mevcut durumu ana hatlarıyla kısaca tanımlamak üzere hazırlanmıştır. Mevcut durum, ana göstergeler, temel konular, yasal çerçeve, temel aktörler ve sorumlulukları ve sürmekte olan ve planlanan faaliyetler bazında değerlendirilmektedir. Rapor, JICA’nın gelecekte olası ikili işbirliğine yönelik önerilerle tamamlanmaktadır.

Konunun çok boyutlu ve çok-disiplinli olması ve tıptan sosyal bilimlere kadar uzanan geniş bir yelpazeye ve ilgi gruplarına rağmen, Danışmanlar, ilgili dokümanların gözden geçirilmesi ve yetkililerle yapılan görüşmeler sonucunda bu alandaki sorunların ve olanakların genel bir resmini çizmektedir. Bu nedenle rapor, çok daha uzun bir süre içinde çok-disiplinli bir ekip tarafından hazırlanması gereken bir “Ülke Raporu” olarak algılanmamalıdır. Bu nokta, çalışma sırasında yapılan görüşmelerde uzmanlar tarafından dile getirilmiştir. Rapor, JICA’nın için Türkiye ile olası işbirliğine yönelik eylem planı oluşturması için yararlı bilgiler sunmaktadır.

Çalışmada referans olarak kullanılan kaynakların başında 29 Kasım-2 Aralık 1999 tarihlerinde gerçekleşen ve “Çağdaş Toplum, Yaşam ve Özürlüler” başlıklı Birinci Özürlüler Şura Raporu; ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan ve 1995-2000 yıllarını kapsayan Ülke Raporu yer almaktadır. Bu arada, İkinci Şura’nın, bu yıl “Özürlüler için Yerel Yönetimler” temasıyla gerçekleşeceğini belirtmekte yarar görülmektedir. Bu raporların yanı sıra, Devlet İstatistik Enstitüsü ve ÖZİDA işbirliği ile hazırlanan özürlülerle ilgili çalışmanın sonuçları çok yararlı bir veri tabanı sunmaktadır. Görüşülen ana temas noktaları ise projenin kısıtlı süresinde tarafsız bilgi sağlayan üniversitelerdir. Bunun yanında, ilgili kamu kuruluşları ve STK’larla da görüşmeler yapılmıştır.

Rapor, beş bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümü’nün ardından, mevcut durum en son rakamlarla genel olarak ortaya konmaktadır. İlgili konuların çeşitliliği nedeniyle yasal çerçevenin karmaşık yapısına rağmen genel hatlarıyla değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde, engellilere hizmet eden kurumlar, sorumlulukları verilirken temel ilgi gruplarına vurgu yapılmaktadır. İlgili kurum ve kuruluşların uluslararası kuruluşlarca desteklenen projelerinden örneklere yer verilmektedir. Avrupa Birliği’ne geçiş sürecine odaklanarak değinilen politika çerçevesinin ardından son bölümde, danışmanların bulgu ve görüşleriyle birlikte, görüşülen temas noktalarının yaptığı öneriler dizisi sunulmaktadır.

Rapor, engellilik konusunda temel konulara odaklanarak hazırlanmıştır. Konuların analizinde, mevcut durumun tanımlanmasında ele alınan istatistikler, mevcut politikalar, yasal ve kurumsal çerçeveler değerlendirilmiştir. Kurumsal çerçeve, temel ilgi gruplarının rollerini ve sorumluluklarını vurgulamakta ve bu grupların yürüttüğü en son faaliyetler ve projelere ilişkin öneriler vermektedir. Bu şekilde, JICA tarafından geliştirilecek olası bir işbirliğinde seçilecek taraflar konusunda bilgi sunulmaktadır. Bu bağlamda, uluslar arası kuruluşlar tarafından finanse edilen projelerin büyük bir çoğunluğu engelliler konusunu doğrudan değil daha geniş kapsamlı projelerin bir bileşeni ve hedef grubu olarak ele aldığını belirtmek gerekir. Bunlara rağmen, engellilerle ilgili bilinç ve sosyal sorumluluk için duyulan büyük ihtiyaç göz önüne alındığında, doğrudan bu alan için mali kaynak ayrılması oldukça etkin olacaktır.

Rapor'da görüleceği gibi, ilgi gruplarının engelliler adına yürüttüğü ve mevcut hükümet tarafından teşvik edilen çok sayıda çaba bulunmaktadır. En az düzeyde tartışmalarla birlikte gerekli kanunlar ve yönetmelikler bulunmasına rağmen engellilerin yaşam kalitesini yükseltmeye yönelik mevcut politikaların ve mevzuatın uygulanması için yapılacak çok şey bulunmaktadır. Özellikle STK'lar ile işbirliği, kamu kuruluşlarının da benimsediği üzere, bu alanda etkinliğin sağlanması için çok önemlidir. Rapor'da, birkaç STK faaliyetine yer verilmekte, böylece STK düzeyinde yürütülen faaliyetlerin çeşitliliği konusunda bir izlenim verilmeye çalışılmaktadır.

2 MEVCUT DURUM

Özürümler Kanunu (Sayı 5378, 1 Temmuz 2005) engellileri şöyle tanımlamaktadır: Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi.

2.1 Engellilerle İlgili Başlıca Göstergeler

Engelliler hakkında en kapsamlı araştırma, Özürümler İdaresi Başkanlığı'nın desteği ile Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yürütülmüş ve sonuçları 2002 yılında yayımlanmıştır. Bu araştırma uyarınca Türkiye'de, nüfusun %12,29'una tekabül eden yaklaşık 8,5 milyon engelli vatandaş vardır.

Tablo-1: Türkiye'de Engelli Nüfus

	Nüfus	Engelli sayısı	%
Erkek	34.069.984	3.783.197	11,10
Kadın	34.552.575	4.648.740	13,45
Toplam	68.622.559	8.431.937	12,29

Tüm engelli grupları içerisinde en yaygın engellilik türünü, %10 ile ortopedik engelliler oluşturmaktadır. Engelli olarak nitelendirilen süreğen hastalığa sahip kişilerin oranı da toplam içerisinde %75'e ulaşmaktadır.

Tablo-2: Engelli Grupları

Grup	Toplam	Toplamın %'si	Doğuştan olan %	Sonradan olan %	Bilinmeyen %
Ortopedik	1,25	10	23,91	73,3	2,79
Görme	0,60	5	20,41	76,32	3,27
Zihinsel	0,48	4	47,92	49,89	2,19
İşitme	0,37	3	29,49	67,1	3,41
Konuşma	0,38	3	46,63	50,16	3,21
Diğer*	9,21	75	N/A	N/A	N/A
Toplam	12,29	100			

* *Süreğen hastalığa sahip kişiler*

Zorunlu 8 yıllık ilköğretim çağının en yüksek yaşı olarak kabul edilebilecek 15 yaşının altındaki 603.840 çocuk engellidir. 65 yaşının üzerindeki engellilerin sayısı yaklaşık 1 milyondur. Geri kalan 6,7 milyon engellinin, topluma aktif olarak katılım gösterebileceği kabul edilebilir.

Tablo-3: Yaş Grubuna Göre Engelli Nüfus

Yaş grubu	Toplam	Toplamın %'si	Erkek %	Kadın %
0-4	263.055	3,12	157.186	105.869
5-9	319.276	3,79	183.599	135.677
10-14	278.468	3,30	157.323	121.145
15-19	297.837	3,53	155.941	141.896
20-24	379.147	4,50	195.229	183.918
25-29	534.359	6,34	254.066	280.293
30-34	585.452	6,94	267.827	317.625
35-39	615.605	7,30	271.263	344.342
40-44	690.140	8,19	290.662	399.478
45-49	743.727	8,82	318.060	425.667
50-54	734.938	8,72	294.271	440.667
55-59	676.655	8,03	274.774	401.881
60-64	680.495	8,07	278.944	401.551
65-69	620.513	7,36	261.623	358.890
70-74	484.854	5,75	208.191	276.663
75+	485.709	5,76	206.588	279.121
Bilinmeyen	41.462	0,49	7.404	34.058
Toplam	8.431.692	100,00	3.782.951	4.648.741

Kentlerde yaşayan nüfusun %12,69'i engelli olmakla birlikte, hizmetlerin daha zor ulaştırılabileceği kırsal alanda bu değer % 11,67'dir.

Tablo-4: Yerleşim Yerlerine Göre Engelli Nüfus

	Toplam [%]	Erkek [%]	Kadın [%]
Kent	12,69	11,37	13,99
Kır	11,67	10,69	12,63
Toplam	12,29	11,10	13,45

Marmara Bölgesi, %10,90'ı süreğen hastalığa sahip olmak üzere nüfusunun %13,13'ü engellidir ve bu değer diğer bölgeler içerisinde en yüksektir. Karadeniz Bölgesi, %13'lük engelli nüfusu ile (bunlardan süreğen hastalığa sahip olan nüfus %9,76) Marmara Bölgesi'nin ardından gelmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %7,18'i süreğen hastalığa sahip olmak üzere %9,9'luk engelli nüfusu ile en az engelli kişinin olduğu bölge konumundadır. Ancak bu değer, uzmanların görüşüne göre bölgedeki ailelerin yetersiz eğitim ve bilinç düzeyi nedeniyle ailedeki engelli mevcudiyetini saklamalarından dolayı yetersiz veriden kaynaklanmaktadır.

Tablo-5: Coğrafi Bölgelere Göre Engelli Nüfus

Coğrafi Bölge	Toplam [%]	Erkek [%]	Kadın [%]
Marmara	13,13	11,66	14,59
Karadeniz	12,98	11,62	14,32
İç Anadolu	12,52	10,78	14,23
Akdeniz	12,16	11,15	13,15
Ege	11,86	10,69	13,00
Doğu Anadolu	11,80	11,28	12,30
Güneydoğu Anadolu	9,90	9,86	9,94

Engelli nüfus içerisinde, çoğu kırsal kesimde yaşayan (%43,44) %36,33'unun okuma-yazması yoktur. Süreğen hastalığa sahip nüfusun %75'i okur-yazardır.

Ortopedik, görme, işitme, konuşma ve zihinsel engelli kişilerin %40,97'si ilkökul, %5,64'ü ortaokul, %6,9'u lise ve %2,42'si üniversite mezunudur. Bu değerler, kentsel Alana nazaran kırsal kesimde çok daha düşüktür. Diğer taraftan, %4,23'ü üniversite mezunu olan süreğen hastalığa sahip olanlarda bu durum daha iyidir.

Tablo-6: Diğer Göstergeler

	Ortopedik, görme, işitme, konuşma ve zihinsel engelli kişiler		Süreğen hastalığa sahip kişiler	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Engellilik oranı (Türkiye nüfusunun %'si)				
	2,58		9,7	
	3,05	2,12	8,05	11,33
Yerleşim yeri (Türkiye nüfusunun %'si)				
Kent	2,2		10,49	
	2,6	1,81	8,78	12,18
Kır	3,16		8,5	
	3,74	2,59	6,95	10,04
Okur-yazarlık durumu (engellilerin %'si)				
Okur-yazar değil	36,33		24,81	
	28,15	48,01	9,78	35,04
Okur-yazar	63,67		75,19	
	71,86	51,99	90,22	64,96
Eğitim düzeyi (engellilerin %'si)				
Okur-yazar ancak herhangi bir okuldan mezun olmayan	7,69		8,1	
	7,95	7,32	7,42	8,54
İlkokul	40,97		47,1	
	47,21	32,22	54,41	42,35
Ortaokul	5,64		6,31	

	6,98	3,78	9,5	4,25
Lise	6,9		7,61	
	8,98	3,97	11,43	5,14
Üniversite	2,42		4,23	
	3,1	1,45	7,07	2,39
İşgücü durumu (engellilerin %'si)				
İşgücüne katılım oranı	21,71		22,87	
	32,22	6,71	46,58	7,21
İşsiz	15,46		10,77	
	14,57	21,54	10,28	12,84
İşgücüne dahil olmayan kişiler	78,29		77,13	
	67,78	93,29	53,42	92,79
Sosyal güvence (engellilerin %'si)				
Sahip olan	47,55		63,67	
	44,84	51,41	62,4	64,56
Sahip olmayan	52,45		36,33	
	55,16	48,59	37,6	35,44

2.2 Başlıca Konular ve Sorunlar

Engellilerle ilgili mevcut durum, başlıca 6 konu etrafında değerlendirilmiştir:

- Engelliliğin kaynakları
- Rehabilitasyon
- Eğitim
- Sosyal Güvenlik
- İşgücü

2.2.1 Engelliliğin Kaynakları

Türkiye’de engelliliğin oluşması için en önemli neden, genetik bozuklukların ve engelliliği oluşturan aile içi evliliklerdir. Doğuştan ve sonradan olan engelliliğin kaynakları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo-7 a: Engelliliğin Kaynakları

Doğuştan olan engelliliğin kaynakları	Engel türü, %			
	Ortopedik	Görme	İşitme	Zihinsel
Genetik ve kalıtsal bozukluk	16,96	23,43	19,74	22,91
Kan uyumsuzluğu	3,76	5,38	6,45	6,56
Doğum travması	9,73	4,75	6,03	6,52
Doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması	6,11	4,20	1,35	10,36
Hamilelik sırasında annenin kullandığı ilaçlar	2,53	2,30	1,60	2,14
Annenin hamilelik sırasında geçirdiği hastalıklar	3,31	4,19	4,41	3,33
Annenin hamilelik sırasında yetersiz/kötü beslenmesi	2,04	2,11	1,03	2,26
Bilmiyor	53,34	51,91	54,99	43,91
Bilinmeyen	2,22	1,73	4,40	2,00

Tablo-7 b: Engelliliğin Kaynakları

Konuşma bozukluğunun kaynakları	%
Genetik ve kalıtsal bozukluk	15,90
İşitme bozukluğu	10,31
Zihinsel engel	10,49
Beyin kanaması, beyin zedelenmesi, felç	4,83
Duygusal problemler	3,19
Kaza	3,90
Hastalık	23,88
Diğer	24,55
Bilinmeyen	2,95

Tablo-7 c: Engelliliğin Kaynakları

Sonradan olan engelliliğin nedenleri	Engel türü, %			
	Ortopedik	Görme	İşitme	Zihinsel
Kaza	41,17	25,45	11,03	9,33
Hastalık	41,20	47,38	58,44	54,98
İlaç kullanımı	2,70	1,01	1,12	1,49
Zehirlenme	0,19	0,24	-	0,84
Yetersiz/kötü beslenme	0,76	0,45	0,25	0,66
İlaç bağımlılığı	0,09	0,28	-	-
Diğer	6,05	7,58	14,42	10,83
Bilmiyor	5,72	15,55	2,60	18,27
Bilinmeyen	2,12	2,06	12,15	3,61

Ancak, tıbbi genetik altyapısında sahip pediatri kliniklerinin ve moleküler genetik altyapısına sahip hastanelerin yeterlilikleri oldukça sınırlıdır.

Bu konuda devlet kurumlarının ve STK'ların halkı bilinçlendirici çalışmalarına ciddi bir ihtiyaç vardır.

Tedaviyle ilgili başlıca değerler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Tüm engelli grupları içerisinde herhangi bir tıbbi tedavi uygulanmamış nüfusun oranı oldukça yüksektir (bütün engellileri %40-60'ı).

Tablo-8: Tedavi Olma Durumu

Tedavi olma durumu					
	Ortopedik	Görme	İşitme	Zihinsel	Konuşma
Tedavi devam ediyor	17,08	20,30	13,02	18,07	11,27
Tedavi yapıldı	39,58	37,01	39,02	24,88	21,65
Tedavi yapılmadı	38,84	38,60	43,61	54,08	63,02
Bilinmeyen	4,50	4,09	4,35	2,97	4,07
Protez kullanımı					
	Ortopedik	Görme	İşitme	Zihinsel	Konuşma
Toplam	19,65	30,81	20,84	N/A	2,46
Kent	21,11	36,76	26,01	N/A	3,04
Kır	18,06	24,32	15,25	N/A	1,83

Kalıtsal bozuklukların önüne geçilebilmesi için, müstakbel eşlerin bu konuya ait risk etkenleri hakkında bilgilendirilmeleri ve genetik danışmanlık hizmetlerin sağlanması amacıyla, 5 pilot bölgede aile sağlığı programı başlatılmıştır. Çok sayıda doğum yapmanın anne ve çocuk sağlığı üzerindeki olumsuzlukları, hamilelik döneminde annenin ve yeni doğanların beslenmesi konuları, aile planlaması hizmetlerini sunan ana-çocuk sağlığı ile aile planlaması merkezleri halk sağlığı programlarına dahil edilmiştir.

Sağlık Bakanlığı, genetik kan hastalıklarının azaltılmasına yönelik olarak, 3960 sayılı kanun uyarınca talasemi hastalığının yaygın olarak görüldüğü Antalya, İçel, Muğla ve Hatay kentlerini kapsayacak şekilde bu hastalığın azaltılmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu bölgelerde talasemi teşhisi ve tedavisi yapabilecek merkezler oluşturulmuştur.

2.2.2 Rehabilitasyon

Türkiye'de rehabilitasyon kavramı; doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle meydana gelen yaralanma ve hastalık sonrası oluşan özrü ortadan kaldırmak veya en aza indirmek ve kişinin evinde isinde ve sosyal yaşantısında kendine ve topluma yeterli olabilmesini sağlamak amacıyla yapılan tıbbi fiziksel psiko sosyal ve mesleki çalışmaları kapsamaktadır. Ülkemizde uygulanan rehabilitasyon hizmetlerinin çeşitli faydalarından bazıları aşağıda sıralanmaktadır:

- Sağlığın korunması, geliştirilmesi ve tekrar kazanılmasını sağlar
- Bozukluk ve hastalıkların oluşmasını önler
- Meydana gelen özür veya hastalığın ilerlemesini önler
- Sosyal ve çevresel engellerin önlenmesini ve ortadan kaldırılmasını sağlar

- Hastalık ve özrün etkilerini en aza indirmeye çalışır
- Kişilerin geriye kalan fonksiyonel kapasitelerini en üst düzeye çıkarmaya, bozulmuş fonksiyonlarını telafi etmeye çalışılır.
- Kişilerde ortaya çıkabilecek ikincil özrü önler
- Kişinin yaşam kalitesini mümkün olan en iyi düzeye getirmeye çalışır.
- Kişinin evinde, isinde, sosyal yaşantısında mümkün olduğunca bağımsızlığını sağlar.
- Kişinin yalnızca fiziksel düzenlemeleriyle ilgilenmez, bütün yaşam hünerlerindeki potansiyelinin açığa çıkmasına yardım eder.
- Kişinin mümkünse eski isine dönmesini, değilse uygun bir is alanının seçilmesini, mesleki danışmanlığı, mesleki eğitimi ve ise yerleştirilmesini ve is yerinin ve kişinin ise uyumunu sağlar.
- Hareketsizlik nedeniyle ortaya çıkması muhtemel metabolik, dolaşım, solunum, kas iskelet sistemi, üriner sistem ve ruhsal bozuklukları, sağlık durumunun azalmasını ve çok amaçlı aktiviteler için geriye kalan fonksiyonel kapasitenin kullanılamamasına yol açacak nedenleri önler.
- Kişinin günlük yaşamında olabilecek en iyi düzeye gelmesini, doğal çevresi ve evinde kendine yetmesini ve toplumla bütünleşmesini sağlar.
- Kişinin tüketici konumundan üretici konuma geçmesini sağlar.
- Kişinin ailesini ve çevresini de kapsar. Böylece kişinin çevresinin bilgilenmesi ve bilinçlenmesini sağlar. Birinci Engelliler Şurası'nda belirlenen, rehabilitasyon hizmetleriyle ilgili başlıca sıkıntılar aşağıda özetlenmiştir:

Tıbbi rehabilitasyon hizmetleri devlet hastanelerinde ve özel hastanelerde verilmektedir. Büyük kentlerdeki rehabilitasyon merkezlerinde, özel kliniklerde ve özel eğitim okullarının rehabilitasyon birimlerinde, bakım evlerinde, bankalarda ve fabrikalarda rehabilitasyon ekipleri bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı'na bağlı devlet hastaneleri, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Silahlı Kuvvetler, toplam 1987 yatak kapasitesiyle rehabilitasyon hizmeti vermektedir. En fazla yatak kapasitesine (200-300) sahip merkezler, Ankara, İstanbul, Bolu ve Kastamonu'da bulunmaktadır. Daha düşük kapasiteli (30-50 yatak) merkezler ise Isparta, Bursa, Kahramanmaraş, Samsun ve Giresun'da bulunmaktadır. Temel rehabilitasyon hizmetleri şunlardır:

- Tıbbi tedavi uygulamaları,
- Hemşirelik hizmetleri,
- Beslenme ve diyetetik hizmetleri,
- Fizyoterapi uygulamaları,
- Mesleki terapi uygulamaları,
- Konuşma ve dil terapisi,
- Psikiyatrik uygulamalar ve psikolojik danışma hizmetleri,
- Ortez-protez uygulamaları,
- Rekreasyon ve boş zaman terapisi uygulamaları,
- Mesleki danışmanlık hizmetleri,
- Diğer tıp doktorlarının konsültasyon hizmetleri

Türkiye'de, kısıtlılıklara rağmen, bir rehabilitasyon ekibinin elemanları şöyle sıralanabilir: fizyoterapi ve rehabilitasyon doktoru (lider), rehabilitasyon hemşiresi, fizyoterapist, meslek terapisti, psikiyatrist, klinik psikolog, psikolog, sosyal çalışmacı, ortez-protez teknisyeni, çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanı, beslenme ve diyetetik uzmanı ve diğer rehabilitasyon doktorlarını (çocuk hastalıkları doktoru, ortopedist, vb) içerir. Mesleki rehabilitasyon Türkiye'de yeni bir disiplindir.

Birinci Engelliler Şurası'nda belirlenen, rehabilitasyon hizmetleriyle ilgili başlıca sıkıntılar aşağıda özetlenmiştir:

- Rehabilitasyon merkezlerin sayısının çok düşük olması.
- Mevcut merkezlerin hizmet, personel ve ekipman konusunda yetersiz olması.
- Teknolojik gelişmelerin rehabilitasyon merkezlerine yeterince aktarılamaması ve uygulanamaması.
- Rehabilitasyon ve tıbbi personel arasındaki işbirliğinin sınırlı olması.
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi bazı yörelerde rehabilitasyon merkezlerinin olmaması.
- Kalifiye rehabilitasyon personelinin eğitimi konusunda üniversiteler ile işbirliğinin düşük olması.
- Rehabilitasyon merkezlerinin sayısının artırılması ve mevcutların durumunun iyileştirilmesi konusunda teşviklerin ve mali desteklerin yetersiz olması.
- Devlet, STK'lar, üniversiteler ve özel sektör arasında işbirliğinin oldukça yetersiz olması.
- Engellilerin işgücü kapasitelerini irdeleyecek araştırma sayısının az olması.
- Rehabilitasyon hizmetleri genellikle 18-35 yaş arasındaki engellilere sağlanmaktadır. Ancak görme engellilerde erken dönemde rehabilitasyon çok önemlidir.

SHÇEK bünyesinde mevcut rehabilitasyon merkezlerinin sayısı 62'dir (Nisan 2005 itibariyle). Buna ilaveten SHÇEK'den ruhsat almış 473 adet özel rehabilitasyon merkezi mevcuttur. Özel rehabilitasyon merkezlerinden 49 tanesi işitme, 9 tanesi spastik çocuklar ve 415 tanesi de zihinsel engellilere yönelik olarak hizmet vermektedir.

Rehabilitasyon merkezlerinde çalışan sosyal hizmet görevlilerin başlıca meslek grupları şunlardır:

- psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzmanları,
- psikologlar,
- eğitimde psikolojik hizmetler,
- özel eğitim öğretmenleri,
- rehber öğretmenler
- eğitim programcıları ve öğretmenler,
- pedagoglar,
- sosyal hizmet görevlileri,
- diğerleri.

Hacettepe ve Başkent Üniversiteleri bünyesinde, 4 yıllık eğitimden sonra psikolojik danışman ve rehberlik uzmanlığı diploması veren iki akademik enstitü vardır. Ankara, Marmara, Dokuz Eylül ve Karadeniz Üniversitelerinde de diğer sosyal hizmet ve özel eğitim uzmanları yetiştirilmektedir.

Fizyoterapi ve rehabilitasyon doktorları 6 yıllık tıp eğitimi ardından fizyoterapi ve rehabilitasyon konusunda uzmanlık eğitim alarak rehabilitasyon ekiplerine liderlik yaparlar. Fizyoterapi ve rehabilitasyon doktorlarına sosyal çalışmacı, fizyoterapist, beslenme uzmanı ve diyetisyen, çocuk eğiticisi, psikolog, hemşire, odyolog, özel eğitim öğretmeni ve diğer destek personeli eşlik etmektedir.

19.08.1993 tarihli, 21673 sayılı SHÇEK'in Özürlülerin Tespiti, İncelenmesi, Bakım ve Rehabilitasyonuna dair yönetmeliğinde tıp eğitimi gören doktorların engellilikle ilgili alanda sağlık hizmeti vermekle sorumludur. Bu bağlamda, tüm kontroller, kabul işlemleri, sonuçların raporlanması, mesleki rehabilitasyon programlarının hazırlanması ve uygulanması, düzenli sağlık taramaları, ilgili ekipleri rehabilitasyonu kısıtlayıcı sağlık sorunları konusunda bilgilendirme ve hizmet içi eğitim programlarının hazırlanması işlerinden sorumludur.

Fizyoterapistler ise Uzman tabip tarafından önerilen program çerçevesinde rehabilitasyon için gerekli olan uygulamaları yerine getirmekle sorumludur. Çeşitli fizyoterapi teknik ve yöntemlerini kullanarak özürlülerin mevcut fizik güçlerini geliştirerek, günlük aktivitelerini bağımsız yapabilmelerine yardımcı olurlar. Fizyoterapistler, çalışmalarını diğer meslek elemanları ile işbirliği halinde yürütürler.

Sosyal çalışmacılar, sosyal bilimlerden mezun olurlar. Temel sorumlulukları şunlardır: Engelli bireyler ve ailesi ile görüşme yaparak, engellinin sosyal durumu hakkında diğer personeli bilgilendirmek, mesleği ile ilgili program hazırlamak ve uygulamak, özürlü bireyin hakları konusunda aileleri bilgilendirmek, engellilerin kullanabileceği diğer kurum ve kuruluşlar ile merkez arasında iletişimi sağlamak ve rehberlik etmek, eğitim programları hazırlamak, aile eğitimi, rehberliği, danışmanlığı programlarını hazırlamak ve yürütmek, ve personelin hizmet içi eğitim programlarının hazırlanmasını koordine etmek ve uygulamaktır.

Her hastanede farklı süreçler işlese de, bir engelli için genel süreç şöyle tanımlanabilir: teşhis, risklerin tanımlanması, rehabilitasyon programının hazırlanması, ilgili rehabilitasyon birimlerine (eğer hastanede mevcut ise) veya rehabilitasyon ve rehberlik merkezleri, özel eğitim okulları gibi diğer kurumlara kabul işlemleri.

Çeşitli platformlarda, rehabilitasyonla ilgili farklı disiplinlerden uzmanların sayısının yetersiz olduğu, bu alanlardaki eğitimin gerekli kalite seviyesi bağlamında yetersiz kaldığı dile getirilmektedir.

Rehabilitasyonun daha katılımcı ve ekonomik bir yolu olarak Toplum Temelli Rehabilitasyon, faaliyetleri Türkiye'de oldukça yenidir. TTR, düşük gelirli, sosyal güvenliği olmayan ve özellikle rehabilitasyon merkezinin bulunmadığı kentlerde yaşayan engellilerin acil ihtiyaçlarına cevap verebilen bir rehabilitasyon sürecidir. Ancak, bugüne kadar uygulanan faaliyetler, İstanbul, Ankara, Konya gibi hedef grubuna söz konusu hizmetleri halihazırda verebilen büyük kentlerde gerçekleşmiştir. TTR uygulamasının görüldüğü bir başka kent ise Düzcüdür. 1999 depremi sonrasında engelli duruma gelen kişilerin 2000 yılında bir program dahilinde desteklenmiştir. Program, Ulaşılabilir Yaşam Derneği önderliğinde yürütülmüştür. Diğer kentlerdeki TTR uygulamalarında, STK'larla işbirliği içinde olan belediyeler liderlik etmektedir.

2.2.3 Eğitim

Engellilere yönelik eğitim hizmetleri Milli Eğitim Bakanlığı'nın kontrolünde bulunmaktadır. Bakanlığa bağlı olup, tanı, mesleki rehabilitasyon, bakım ve eğitim/öğretim gibi çeşitli rol ve sorumlulukları olan kuruluşlar aşağıda belirtilmektedir :

- Rehberlik ve araştırma merkezleri
- Okul rehberlik hizmetlerine yönelik birimler
- Devlet ve özel ilk ve orta öğrenim okulları
- Yatılı özel eğitim okulları
- Özel eğitim okulları ve sınıfları
- Meslek okulları ve mesleki eğitim merkezleri

Türkiye'de farklı özür gruplarına göre özel eğitim hizmetleri yürütülmektedir. 2003-2004 verilerine göre 21978'si özel eğitim okullarında eğitim öğretim görmektedir. Bunların yanısıra 50355 öğrenci özel eğitim okulu bünyesindeki ana sınıfında, özel eğitim sınıfında ve kaynaştırma eğitiminde yer almaktadır.

Çocukların ve gençlerin eğitim hizmetleri özel eğitim merkezlerinde beş grupta sağlanmaktadır: görme, işitme, ortopedik, zihinsel engelli ve süregen hastalığa sahip olanlar. Her gruptaki engelli çocuklardan durumu uygun olanlar, normal okullarda bütünleşik bir şekilde eğitimlerine devam ederken, özel eğitim sınıfları ve destekleyici eğitimden de faydalanabilmektedir. Özel eğitim okulları ve kurumları aşağıdakilerden oluşmaktadır:

- Görme engellilere yönelik ilköğretim okulları,
- İşitme engellilere yönelik ilköğretim okulları,
- İşitme engellilere yönelik çok programlı liseler;
- Bedensel engellilere yönelik ilköğretim okulları,
- Bedensel engellilere yönelik meslek liseleri,
- Hastane ilköğretim okulları,
- Eğitim ve uygulama okulları (eğitilebilir zihinsel engelliler için),
- Meslek edindirme okulları (eğitilebilir zihinsel engelliler için),
- Mesleki eğitim merkezleri (zihinsel engelli yetişkinler için),
- Bilim ve sanat merkezleri (üstün veya özel yetenekli çocuklar için),
- Görme Engelliler Basımevi ve akşam sanat okulları, ile
- Özel eğitim sınıfları.

Özel eğitim birimleri hakkında fikir verebilmesi için 2003-2004 öğretim yılına ait sınıf ve öğrenci sayıları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo-9: Özel Eğitim Birimleri

Okul Tipi	Okul sayısı	Öğrenci sayısı				Öğretmen sayısı					
		Okul öncesi	İlköğretim	Meslek edindirme	Toplam	Rehberlik	Okul öncesi	Sınıf öğretmeni	Branş öğretmeni	Özel eğitim	Toplam
Görme engellilere yönelik ilköğretim okulları	16	69	1348	-	1417	20	5	54	157	122	358
İşitme engellilere yönelik ilköğretim okulları	50	135	5732	-	5867	33	12	287	785	49	1166
İşitme engellilere yönelik meslek edindirme okulları	14	-	-	1174	1174	9	-	-	166	-	175
Bedensel engellilere yönelik ilköğretim okulları	4	2	191	-	193	2	1	30	20	2	55
Bedensel engellilere yönelik meslek edindirme okulları	2	-	-	55	55	-	-	-	19	-	19
Zihinsel engelliler için ilkokul	42	39	2383	-	2422	24	7	255	159	260	705
Zihinsel engelliler için ilköğretim okulları	58	-	1748	-	1748	10	-	56	59	84	209
Zihinsel engelliler için uygulama okulları	102	67	4550	-	4617	50	24	451	161	590	1276
Zihinsel engelliler için mesleki eğitim merkezleri	106	-	1837	-	1837	1	-	18	12	9	40
Bilim ve Sanat Merkezleri	25	-	2232	-	2232	11	2	31	208	1	253
Hastane İlköğretim Okulları	44	çeşitli	çeşitli	-	çeşitli	-	3	71	5	2	81
Otistik Çocuklar için eğitim merkezleri	12	28	366	-	394	51	4	37	49	64	159
Vakıfbank Sokak Çocukları İlköğretim Okulu	1	-	22	-	22	-	-	10	-	-	10
ARA TOPLA	476	340	20409	1229	21978	165	58	1300	1800	1183	4506
Özel eğitim sınıfları	700	-	-	-	8130	-	-	-	-	-	-
Bütünleşik öğretim	6488	-	-	-	42225	-	-	-	-	-	-
ARA TOPLA	7664	340	20409	1229	72333	165	58	1300	1800	1183	4506
Özel özel Eğitim Okulları	41	-	3800	-	3800	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	7705	340	24209	1229	76133	165	58	1300	1800	1183	4506

Kaynak:MEB, 2003-2004

Özel eğitim öğretmenleri, Gazi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Samsun 19 Mayıs Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Uludağ Üniversitesi gibi üniversitelerin “Özel Eğitim Bölümü”nden mezun olmaktadır. Eğitim süresi 4 yıldır. Mezunlar, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı devlet okulları ve özel okullarda, rehabilitasyon merkezlerinde, rehberlik ve araştırma merkezlerinde ve SHÇEK izniyle çalışan özel rehabilitasyon merkezlerinde çalışabilmektedir.

Özel eğitim sektöründe istihdam konusunda bir fikir verebilmek amacıyla, ÖZIDA’nın bir çalışmadan elde edilen bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Araştırma çalışması, rehberlik ve araştırma merkezleri ve özel eğitim okullarında yürütülmüştür. Tabloda, bu okullarda çalışan uzman gruplarını ve çalışan uzman sayısını göstermektedir.

Meslek Grupları	sayı
Rehberlik ve Araştırma Merkezleri	
Psikolojik danışma ve rehberlik	212
Psikolog	75
Eğitimde psikolojik hizmetler	51
Özel eğitim öğretmeni	27
Rehber öğretmen	21
Eğitim programcısı ve öğretmeni	10
Pedagog	4
Sosyal çalışmacı	4
Diğer ve Belirtilmemiş	74
Özel Eğitim Okulları	
Sınıf Öğretmenliği	764
Özel Eğitim Öğretmeni	346
Açık Öğretim Ön Lisans	141
İşitme Engelliler Öğretmeni	84
Zihinsel Engelliler Öğretmeni	70
Rehber Öğretmen	34
Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi	30
Psikolojik Danışma Ve Rehberlik	27
Matematikçi	24
Meslek Lisesi Mezunu	24
Türkçe Öğretmeni	23
Resim-İş Öğretmeni	22
Diğer Ve Belirtilmemiş	737

2.2.4 İstihdam

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın güncel verilerine göre 12 yaşından büyük engellilerin işgücüne katılım oranı %22,19'dur. %77,81'i de işgücüne katılmamaktadır. Eylül 2004 itibariyle İş ve İşçi Bulma Kurumu'na (İŞKUR) 31.189 engelli kişi başvurmuş ve bunların 12.920'si bir işe yerleştirilmiştir. Ancak İŞKUR'a kayıtlı olan engellilerin %75'i herhangi bir işe yerleştirilmemiştir. Bu da göstermektedir ki, uygun pozisyonlarda istihdam edilen engellilerin sayısının artırılması için, engellilerin yeterli bilgi ve yeteneğe kavuşturacak mesleki eğitime önem verilmelidir.

İŞKUR, bugüne kadar 6.402 engellinin mesleki eğitim ve rehabilitasyonunun gerçekleştirildiği 465 kurs düzenlemiştir. Ancak, kamu sektöründeki 47.000 kişilik engelli kotasının sadece 9.000'inin istihdam edilmiş olduğu da ayrı bir gerçektir.

Mevcut hükümet 2005 yılını, mesleki eğitime yönelik çalışmaların ağırlıklı olduğu engelliler yılı olarak ilan etmiştir.

Engellilerin istihdamının artırılmasına yönelik artan yasal zorunlulukların yanında çeşitli projeler de geliştirilmektedir. Atılan adımlardan birisi, kamu sektöründe çalıştırılması zorunlu engelli sayısının %3'den %4'e çıkartılmasıdır. Bu zorunlu değer, özel sektör için %3 oranındadır.

Uymaları gerekli olan kotanın üzerinde engelli istihdam eden özel sektör kuruluşları, Hazine Müsteşarlığı kanalıyla sigorta ödemeleri konusunda kolaylık sağlanarak teşvik edilmektedir. Bu iyileştirme, kotaya uymayanlara uygulanan ceza sisteminden farklı olarak işverene sağlanan kolaylıklarla teşvik edilmesini esas alan bir adım olmuştur. Engelli kişilerin istihdamının teşvikine yönelik girişimlere rağmen hala bu konuda yasal ve mali araçların geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

İŞKUR kayıtlarına göre, halihazırda, istihdam için bekleyen engelli kişi sayısı 74.000'dir. Bunun %15'ini kadınlar oluşturmaktadır. Özel sektör kotası 20.761 kişidir. Kotaya sahip ancak engelli istihdam etmeyen özel sektör kuruluşlarına ceza kesilmektedir. 2004 sonu verilerine göre, mesleki eğitim giderlerini karşılamakta kullanılmak üzere, toplam yaklaşık 300.000 Amerikan Doları ceza kesintisi toplanmıştır.

İŞKUR, en fazla 6 aylık kursların düzenlendiği Ankara'daki Mesleki Rehabilitasyon Merkezi'ni işletmektedir. Kurslar, Hacettepe Üniversitesi Fiziksel Terapi ve Rehabilitasyon Meslek Yüksekokulu uzmanları tarafından verilmektedir. Engelli kişiler, yeteneklerinin geliştirilmesi yanında uygun davranışsal ve fiziksel tedaviye de tabi tutulmaktadır.

Aşağıdaki tabloda, cinsiyet, engellilik türü ve derecesi ve eğitim durumu gibi kıstaslar esas alınarak 2004 yılında istihdam edilen engellilerle ilgili istatistikler sunulmuştur.

Tablo 10: 2004 yılı itibariyle engelli tipi, derecesi ve eğitim durumuna göre istihdam edilen engelliler

		Kadın	Erkek	Toplam
Engellilik derecesi	40 – 60	1.303	5.640	6.943
	61 – 80	124	758	882
	81 – 100	199	693	892
TOPLAM		1.626	7.091	8.717
Engellilik türü	İşitme	46	227	273
	Konuşma	6	31	37
	İşitme ve konuşma	33	162	195
	Zihinsel	16	152	168
	Ortopedik	1.067	3.588	4.655
	Görme	302	1.772	2.074
	Diğer	156	1.159	1.315
TOPLAM		1.626	7.091	8.717
Eğitim	İlkokul	276	2.189	2.465
	Ortaokul	711	3.295	4.006
	Lise	278	731	1.009
	Yüksek Öğretim	361	876	1.237
	TOPLAM	1.626	7.091	8.717

Kaynak: Devlet Personel Teşkilatı Başkanlığı, 2004.

2.2.5 Sosyal Güvenlik

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın kayıtlarına göre, Türkiye'deki engellilerin %60,28'i sosyal güvenceye sahiptir. Sosyal güvenlik kurumları, ağırlıklı olarak rehabilitasyon hizmetlerini sağlamaktadır. Sosyal güvenliğin kurumsal ve yasal çerçevesiyle ilgili olarak 4 ve 5. Bölümlere bakınız.

3 ENGELLİLERE YÖNELİK POLİTİKALAR

3.1 Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Engelliler

Beş yıllık kalkınma planları, ülkede, gelecek 5 yılın başlıca uygulamaları ve yatırımlarının çerçevesini çizer. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının çeşitli bölümleri engellilere yönelik düzenlemeleri de içerir.

Planın İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi başlığı altındaki Kadın, Aile ve Çocuk bölümünde, çocuğun bakım ve yetiştirilmesinde ideal ve öncelikli ortamın aile olduğu ilkesinden hareketle, özürli çocuklar ve korunmaya muhtaç çocukların ailesi yanında korunup yetişmesini sağlamak üzere aileye yönelik sosyal destek programlarına ağırlık verileceği belirtilmiştir. Özel bakım gerektiren engelli çocuklar için aile merkezli sosyal destek programlarına, engelli çocukların aile ortamında yaşama ve büyüme imkanı vermesinden dolayı önem verilmektedir. Evsiz, ailesi veya akrabalarıyla yaşayan engelli çocuklara bakım hizmetlerinin ulaştırılabilmesi için alternatif bakım modellerinin geliştirilmesi de amaçlanmaktadır.

Aynı başlık altında Serbest Zamanları Değerlendirilmesi bölümünde de, çocuklar, gençler, yaşlılar, ev hanımları, yalnız yaşayanlar ve özürli başta olmak üzere toplumun bütün kesimleri için serbest zamanların üretken, verimli ve katılımcı bir şekilde değerlendirilmesi için merkezi ve yerel yönetimler ile üniversitelerin altyapı ve insan gücü imkanlarının geliştirileceği kaydı düşünülmüştür. Bu konuda sivil toplum örgütleri ve özel sektör desteklenecektir.

Sosyal Refahın Artırılması başlığı altındaki İstihdam bölümünde özellikle gençlere, kadınlara ve özürli bireylere yönelik olmak üzere işsizliği önleyici tedbirler alınacağı belirtilmiştir. Bu konuda gerekli yasal ve kurumsal düzenlemelerde, çalışma hayatında kadın, çocuk ve engelli kişiler gibi özel gruplara önem verilecektir.

Sosyal Hizmetler ve Yardımlar başlığı altında, engellilere yönelik hizmetlerde yapılması gereken düzenlemeler konusunda ihtiyaç devam etmektedir. Bu konuda Özürli İdaresi Başkanlığı'nın yürüttüğü yasal düzenlemeler konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

3.2 Hükümet Programlarında Engelliler

Engelli kişiler, bütün hükümet programlarında yer almaktadır. En son olarak Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümeti tarafından hazırlanmış ve yürütülmekte olan 59uncu Hükümet Programıdır. Program, sosyal devlet kavramı içerisinde engellileri bütün diğer dezavantajlı gruplarla birlikte toplumun önemli bir parçası olduğunu Kabul etmektedir. Engellilerin toplumla bütünleştirilmesi, sosyal ve ekonomik yaşamda eşit imkanlar tanınması ve eğitim alma hakkının ve eğitime erişebilirliklerinin güvence altına alınmasını 59uncu hükümetin ana görevleri olarak tarif etmektedir.

Bu doğrultuda, AK Parti bir Özürlüler Koordinasyon Merkezi oluşturmuştur. Merkez, Hükümetin bu konudaki politikasına paralel olarak engellilerin toplumla bütünleşebilmesi için çalışmalar yürütecektir. Yerel teşkilatların engelli kişileri araştırması ve izlemesi, halkı engellilerin temel hakları ve diğer başlıca konular konusunda bilgilendirmesi öngörülmüştür.

3.3 Türkiye'nin AB'ye Entegrasyon Sürecinde Engelliler

3.3.1 AB Politikası

AB'nin engellilere yönelik politikası, engelli kişilerin rehabilitasyonu yanında, onların toplumla bütünleştirilmesi ve konunun insan hakları çerçevesi içerisinde ele alınmasını kapsamaktadır. Engellilerin topluma adaptasyonu ve onlara eşit imkanların tanınması başlıca ilkelerdir. Ulaşım, çevre ve halk sağlığı konularında, bölgesel gelişmede ve sosyal politikaların oluşturulmasında engelliler gözetilmektedir.

Avrupa Sosyal Şartı, 1989 yılında Britanya Krallığı dışında kalan 11 ülke tarafından kabul edilmiştir. Maastricht Zirvesinde, yine Britanya Krallığı dışında kalan 11 ülke, Sosyal Şartla ilgili çalışmaların sağlık, güvenlik ve dışlanmış kişilerin ekonomik yaşama bütünleştirilmesi gibi konuları da kapsayacak şekilde geliştirilmesi kararını almıştır. Sosyal Şart, bir tanesi "engelli kişilerin sosyal ve ekonomik yaşama daha kapsamlı bütünleşmesi" olan 12 ilkeden oluşmaktadır.

Sosyal konulardaki yasal çerçeve, iş kanunu, çalışma hayatı ve sosyal güvenlikte kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması ile sağlık ve iş güvenliği konularında uyulması esas olan asgari esasları kapsamaktadır.

Türkiye, AB müktesebatına uymak için Ulusal Planı'nı hazırlamıştır. Bu plan, kendi mevzuatını AB müktesebatı ile tam uyumlu hale getirebilmek için alınması gereken önlemleri ve politika değişikliklerini tanımlamaktadır. Engelliler konusu Siyasi Kriterler bölümündeki 7nci başlık altında (Tüm Bireylerin, Ayırım Yapılmaksızın Tüm Temel Hak ve Özgürlüklerden Tam Olarak Yararlandırılması) ele alınmış ve engellilerin mesleki rehabilitasyonu ve istihdamları hakkında 159 No.lu ILO Sözleşmesine uygun önlemlerin alınacağı belirtilmiştir. Bunun yanında, düzenli raporlarda ele alınmış olmasına rağmen ne 13. Bölüm: *Sosyal Politika ve İstihdam*, ne de 18. Bölüm: *Eğitim, Öğretim ve Gençlik* başlıkları altında engellilerle ilgili herhangi bir özel madde yoktur.

3.3.2 Avrupa Komisyonu Düzenli İlerleme Raporlarında Engelliler

Katılım öncesi stratejisinin bir parçası olarak Avrupa Komisyonu, her aday ülkenin adaylık yolunda gösterdiği gelişmeleri düzenli olarak izlemekte ve raporlamaktadır. Avrupa Komisyonu, Türkiye hakkında 1998 ile 2003 yılları arasında yıllık düzenli İlerleme Raporları hazırlamıştır.

Her ne kadar Ulusal Planın ilgili maddelerinde engelliler konusuna yer verilmemiş de olsa, İlerleme Raporlarda engelliler konusu gündeme gelmiştir. Bunun nedeni, AB'nin konuyu sosyal politika ve çalışma hayatında esas alınacak temel insan hakları çerçevesinde görmesindedir.

İstihdam konusunda eşit imkanların yaratılmasını içeren yeni İş Kanunu'nun 2003 yılında Kabul edilmesine rağmen, Türkiye'de hala ırk ve etnik köken, din ve inanç, cinsiyet ve engellilik açısından ayrımcılığın engellenmesine yönelik mevzuat eksiktir. 2003 Ekim itibariyle BM anlaşması uyarınca her tür ayrımcılığın engellenmesine yönelik ilk düzenli rapor halen BM'ye ulaşmamıştır.

Sosyal Politika ve İstihdam başlıklı 13. Bölüm'de halk sağlığına (tüttün kontrolü ile bulaşıcı hastalıkların gözetimi ve kontrolü konularında) ve son dönemde ırk veya etnik köken, din veya inanç, özürsüzlük, yaş veya cinsel yönelim sebeplerine dayalı ayırım yapılmamasına ilişkin olarak spesifik bağlayıcı kurallar geliştirildiği belirtilmiştir. Avrupa Sosyal Fonu (ASF); AB'nin, Avrupa İstihdam Stratejisinin uygulanmasını desteklediği ve sosyal içerme çabalarına katkıda bulunduğu başlıca mali araçtır. Üye Devletler, Avrupa düzeyinde sosyal diyaloga ve istihdam politikası, sosyal içerme ve sosyal koruma alanlarındaki AB politikası süreçlerine katılmaktadırlar.

2004 İlerleme Raporunda en önemli gelişme olarak, sosyal içerme ile ilgili Haziran 2004'te yayımlanan bir genelge ile, 50'den fazla işçi çalıştıran kamu kurumlarını, personelinin en az % 3'ünün özürsüzlü ve eski hükümlülerden oluşmasıyla yükümlü kılınması gösterilmiştir.

Genel değerlendirmelerde Sosyal içermeyi destekleyen mevcut yapılar büyük ölçüde dağıntıktır ve faaliyetler arasındaki koordinasyonun yetersiz olduğu belirtilmiştir. Bu süreçte çeşitli kamu kurumlarını ve ilgili tüm tarafları harekete geçirecek bütünleştirilmiş bir yaklaşımın geliştirilmesi önemlidir. Ayrıca, yoksulluk ve sosyal dışlanmışlıkla ilgili sosyal istatistiklerin, AB'nin ortak mutabakata varılmış sosyal içerme göstergelerine uyumlu hale getirilmesine yönelik çabalar devam etmelidir. Özellikle, özürsüzlülerin durumunu iyileştirmek için hala yapılacak çalışmalar vardır. Özürsüzlü çocuklar için eğitim hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi de dahil olmak üzere, özürsüzlüler için merkezi ve merkezi olmayan yapıların ve imkanların güçlendirilmesine daha fazla önem verilmelidir. Türkiye ile Komisyon arasında, sosyal içermeyi desteklemek için başlıca zorlukların ve gerekli siyasi çözümlerin belirlenmesi amacıyla bir Sosyal İçerme Ortak Zaptı taslağının hazırlanmasına yönelik çalışmaya 2004'ün son çeyreğinde başlanacaktır. Sosyal koruma alanında, Hükümet sosyal güvenlik sisteminde bir reform amaçlayan çabalarını sürdürmelidir. Sistemin mevcut başlıca zayıflıkları; mali istikrar eksikliği, kayıt dışı sektörün büyüklüğü ve idari sorunlardır. Sosyal güvenlik kurumlarının idari kapasitesini güçlendirmeye dönük mevcut çabalar kuvvetle desteklenmektedir.

Eğitim ve Öğretim konularını kapsayan 18. Bölümde, 1997 yılında çıkarılan bir kanun engelli çocukların okul öncesi eğitimlerini zorunlu kılmakta olduğu, ancak, bu çocukların okul öncesi eğitime devam oranı oldukça düşük kaldığı belirtilmiştir. Türkiye'nin, engelli çocukların okula gönderilmesi için olanaklar sağlamaya ve ailelerini ikna etmeye yönelik önemli çalışmalar yapması gerekmektedir.

3.4 Yasal Çerçeve

Engellilerin mevzuatta yer alması, ilk olarak özel bakım gerektiren çocukların korunmasıyla ilgili düzenlemelerle başlamıştır. İlk adım, çocuk hakları bağlamında engelli çocuklardan bahseden Uluslararası Cenova Sözleşmesi'nin kabulü olmuştur. Özel Bakım Merkezleri konusu, 1949 yılında kabul edilen "Özel Bakıma Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği" ile gündeme getirilmiştir. 1951 yılında, Özel Bakım Merkezleri'nin sorumluluğu, engelliliğin bir sağlık sorunu olmanın ötesinde bir eğitim sorunu olduğu gerçeğinden hareketle, Sağlık Bakanlığı'ndan Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiştir.

Altı nokta Körler Derneği'nin çabaları sonucu, engellilik konusu 1961 yılında TC Anayasası'na dahil edilmiştir. 1957 yılında yürürlüğe giren 6972 numaralı yasa ile, özel bakıma muhtaç çocukların ihtiyaç duyduğu hizmetler güvence altına alınmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu konuda gerekli önlemleri alması kararlaştırılmıştır. 1983 yılında kabul edilen "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" kanunu ile engelli çocukların eğitiminin MEB okullarında ve diğer devlete ait eğitim kurumlarında yapılması esası getirilmiştir. 1961 anayasasından sonra, İlköğretim Yasası'na özel eğitimle ilgili maddeler eklenmiş ve sonrasında Özel Eğitim Yönetmeliği çıkartılmıştır. Engelli çocukların eğitiminde uzmanlaşmış öğretmenlerin yetiştirilmesi için, 1965 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde özel bir birim kurulmuştur. 1976'da yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Yasası, özel eğitimi eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamıştır.

Genel olarak sosyal devlet kavramı dolayısıyla, engelliler diğer vatandaşlarla eşit kabul edilmiş ve sosyal ve çalışma hayatına katılımları çeşitli yasa ve yönetmeliklerle güvence altına alınmıştır.

Engellilerin rehabilitasyonu 1960'larda ele alınmış ve devlete ait merkezler kurulmuştur. 1976 yılında yürürlüğe giren 2022 sayılı kanunla, engellilerin istihdamı ve işsiz engelliler ile 65 yaş üzerindeki bireylere belirli bir miktar yardım yapılması güvenceye alınmıştır. 1475 sayılı İş Kanunu, 1971 yılında %2 oranında istihdam kotasını kapsayacak şekilde güncellenmiştir.

1981 Anayasası'nda devletin görevinin engelliler için gerekli hizmetlerin sağlanmasının güvenceye alınması olduğu belirtilmiştir (Madde 42, 50, 56, 59, 61).

Türk Hükümeti, 1992 yılında, engellilerin istihdamı ve mesleki eğitimi hakkındaki Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 142 numaralı sözleşmesini çıkardığı 3850 numaralı kanunla (Resmi Gazete No. 12.12.1992/21433) onaylamıştır. Bu sözleşme, engellilerin istihdamında özellikle de mesleki eğitim konusunda eşitliğini güvence altına almıştır.

1983 yılında Dernekler Kanununun (Kanun No. 2908) yürürlüğe girmesinden sonra, dört temel engelli grubunda faaliyet gösteren sivil girişimler ve STK'ların ilgili federasyonlara ve dolayısıyla bir şemsiye konfederasyona (Türkiye Özürlüler Konfederasyonu) üye olmaları zorunluluğu getirilmiştir.

1997 yılında, ilgili kanuna dayanılarak, engellilerle ilgili çok çeşitli konu ve sorunlarla ilgili çalışmalar yapmak üzere Özürlüler İdaresi başkanlığı kurulmuştur.

Ayrıca Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde mevcut mevzuatta çeşitli güncellemeler ve eklemeler yapılmıştır. Engellilerle ilgili bir yasa taslağı da mecliste bugünlerde görüşülmektedir.

571 sayılı KHK engellilere yönelik hizmetlerle ilgili ilkeleri tanımlamaktadır. Bu sözleşmenin ilkeleri şu şekilde belirlenmiştir:

- Engellilerin sosyal hayata eşit bir şekilde katılımının teşvik edilmesi, toplumda engellilerle ilgili bilincin ve duyarlılığın artırılması, yeterli ve uygun tıbbi tedavi ve rehabilitasyon imkanlarının sağlanması, ve engelli bireylerin hareket serbestliğinin ve bağımsız yaşama kabiliyetlerinin teşvik edilmesi.
- Engelliler için ulaşılabilir düzeyde bilgi, hizmet ve fiziksel altyapının sağlanması.
- Bütün yaşam süreleri boyunca eğitim imkanlarından eşit bir şekilde yararlanmalarının sağlanması.
- İşyerlerinde, engellilere yönelik iyileştirilmelerin yapılması yani engellilerin ihtiyaçları uyarınca çalışma ortamının yeniden düzenlenmesi ve ekipmanların/aletlerin yeniden tasarlanması ve önlemlerin alınması.
- Sosyal güvenlik ile gelirin güvence altına alınması, aile yaşamının ve engelli bireylerin kişisel bütünlüğünün/yeterliliğinin korunması, ve kültürel, rekreasyonel, spor ve dini faaliyetlere tam katılımlarının sağlanması.
- Engellilere yönelik yapılması tasarlanan faaliyetlerin karar verme sürecine engellilerin dahil edilmesi.

573 Sayılı KHK özel eğitimde yaşanan sorunları telafi etmek üzere ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin özel eğitim kalitesini yükseltmek amacıyla 1997 yılında çıkarılmıştır. Bu KHK, engelli bireyleri sunulması gerekli tüm eğitim hizmetlerini tanımlamaktadır. Ayrıca, bu KHK'da bu hizmetlerin sunulduğu programlar, okullar ve kuruluşlar hakkında hükümler de bulunmaktadır. Bu KHK'da belirtildiği üzere, erken müdahale, okul öncesi, ilk ve orta öğrenimle ilgili olarak engelli bireylerin hakları tanımlanmakta ve kaynaştırma temin edilmektedir. 573 Sayılı KHK, bu yönleriyle özel eğitime yeni bir perspektif getirmiştir. Bu bağlamda, 573 sayılı KHK'nın getirdiği ilkesel öneriler şöyle sıralanmaktadır:

- Özel eğitim gerektiren tüm bireylere eğitim hakkı tanınmaktadır. Buna göre, daha önce eğitim haklarından maruz bırakılan engelli çocuklara eğitimden yararlanma fırsatı verilmektedir.
- Kaynaştırma eğitimi teşvik edilmektedir.
- Eğitim programlarının hazırlanmasında, engelli çocukların ihtiyaçlarını gözeten programlar geliştirilmelidir.
- Bireyselleştirilmiş eğitim programlarına yönelik çocuk-merkezli eğitim önerilmektedir.
- Özel eğitim konusunda kararlar alınırken, engelli çocuğun engel derecesi yerine eğitim ihtiyaçları ve gelişimsel özellikleri dikkate alınması önerilmektedir.
- Özel eğitimde, eğitim programları bireylerin eğitsel performansları dikkate alınarak ve programın amaçları bireye uyarlanarak uygulanması önerilmektedir.
- Ayrımcı engel gruplarına göre sınıflandırma kaldırılmıştır.

- Erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetleri ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürülmesi önerilmektedir. Ayrıca, çocuklara okul öncesi eğitim kurumlarından yararlanma olanakları tanınmaktadır.
- Tanılama, değerlendirme ve yerleştirme sürecinin her aşamasında ailenin de görüşü alınarak katılımı sağlanır.
- Erken çocukluk dönemindeki özel eğitim hizmetleri ailenin bilgilendirilmesi ve desteklenmesi temeline dayalı olarak evlerde ve kurumlarda sürdürülmesi önerilmektedir.
- Özel eğitim gerektiren tüm bireylere mümkün olduğunca engelsiz bir çevrede eğitim olanakları sağlanmaktadır.
- Bireyleri, özel eğitime erken başlamak ve eğitimi sürdürmek konusunda yapabilir kılmaktadır.
- Özel sektör (özel kuruluşlar veya engelli bireylerin vakıfları) üzerinden eğitim hizmetlerinin personel ve programlarla desteklenmesi ile eğitim kalitesinin artmasını sağlamaktadır.

Anayasada engelliliğe ilişkin maddeler, engellileri korumaya muhtaç bir toplumsal grup olarak ele almaktadır. İlgili mevzuat son senelerde çeşitli gelişme aşamalarından geçmiştir. Doğru politikaların yetersizliği, sorumlulukların çeşitli yasa ve kurumlar bağlamında dağınık dağılımı engellilere yönelik hizmetlerin tanımlanmasında standartların eksikliği gibi nedenlerle yeni bir mevzuat gereksinimi doğmuştur. Ayrıca, engellilik konusunu bir insan hakkı konusu olarak ele alan ve sosyal ve ekonomik yaşamda ayrımcılıktan kaçınan uluslararası platformda kabul görmüş yaklaşımlara göre eski kalan yönetmeliklerin değiştirilmesi gerekmektedir.

5378 sayılı yeni “Özürlüler Kanunu” önceki kanunda bir dizi değişikliklerle 1 Temmuz 2005 tarihinde çıkarılmıştır. Yeni kanunun amacı engelli haklarını ve koordinasyon çabalarını güvence altına almaktır. Yeni kanun, engelliğin tanımını, engellilik ve rehabilitasyonla ilgili kriterleri içermektedir. Yeni kanunun getirdiği başlıca yenilikler aşağıda sıralanmaktadır:

- Bugüne kadar uygulanan sağlık kurulu raporu yerine uluslararası sınıflandırma sistemi olan ICF (International Classification of Functioning) uygulanacaktır.
- Bakım hizmetleri SHÇEK kontrolü altında iyileştirilecektir,
- Rehabilitasyon hizmetleri, fiziksel erişebilirlik, spor faaliyetleri için destek teknolojileri ve ekipman sağlayarak, engellilerin aileleri birlikte ve STK’ların aktif katılımı sağlanacaktır.
- Mesleki rehabilitasyon hizmetleri yaygınlaştırılacaktır ve belediyeler de bu hizmeti verecektir,
- Engellilerin istihdamı, ayrımcılığa karşı tedbirler, işyerlerinde erişebilirliğin iyileştirilmesi, korumalı işyerleri ve para cezaları gibi araçlarla teşvik edilecektir.

- Maddi destekler, üniversite öğrencileri için destek faaliyetlerinin koordinasyonu, çeşitli eğitim malzemelerinin hazırlanması ve sağlanması yoluyla eğitim hizmetleri desteklenecektir.
- Engellilerin aylıklarını artırma yoluyla mali destek sağlanacaktır.
- Engelliliği önleyici yeni tedbirlerin artırılması sağlanacaktır.
- Yerel yönetimlerde özürlü hizmet birimleri oluşturularak yerel hizmetler iyileştirilecektir.

3.5 Kurumsal Çerçeve

3.5.1 Kurumsal Yapılanma

Birleşmiş Milletler tarafından 1983-1992 yıllarının Engelliler On Yılı olarak ilan edilmesinden sonra, 1981 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bünyesinde özürllülerin korunmasına yönelik olarak Ulusal Özürlüleri Koordinasyon Konseyi kurulmuştur. Bu birim, 1997 yılına kadar görev yapmıştır. Bu tarihten sonra Başbakanlık'a bağlı Özürlüleri İdaresi Başkanlığı (ÖZIDA) kurulmuştur.

Özürlüleri İdaresi Başkanlığı, engellilerle ilgili her konuyla ilgili koordinatör birimdir. Engellilere yönelik politikaların oluşturulması, engellilerin sorunlarının çözülmesine yönelik önlemlerin geliştirilmesi de bu idarenin görevleri arasındadır.

Engellilere yönelik ulusal politikaların oluşturulmasında, idarenin bünyesindeki Özürlüleri Konseyi ve Özürlüleri Şurası başlıca araçlardır.

Engellilerle ilgili çeşitli konularla ilgili olarak yasal açıdan görevlendirilmiş başlıca devlet kurumları şunlardır:

- Sağlık Bakanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
- Başbakanlık Özürlüleri İdaresi Başkanlığı
- Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

Diğer devlet kurumları da İçişleri Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Türk Standartları Enstitüsü, Devlet İstatistik Enstitüsü, Toplu Konut İdaresi, İller Bankası ve Aile Araştırma Kurumu'dur.

Ana ulusal sivil toplum kuruluşları (STK'lar) da şunlardır:

- Özürlüleri Konfederasyonu
- Görme Engelliler Federasyonu
- İşitme Engelliler Federasyonu
- Zihinsel Engelliler Federasyonu
- Bedensel (Ortopedik) Engelliler Federasyonu
- Bedensel engellilere yönelik Spor Federasyonu
- Diğerleri

Bütün STK'lar yukarıda adı geçen federasyonlara ve dolayısı ile konfederasyona bağlı olmak zorundadır. ÖZIDA kayıtlarına göre ağırlıklı olarak engellilerin haklarını korumaya ve haklarını aramaya yönelik çalışan 342 dernek ve 42 vakıf vardır. Derneklerin çoğu (65 adedi) Ankara merkezlidir. İstanbul ve İzmir, sırasıyla 32 ve 23 dernek ile daha sonra gelmektedir. Ankara ve İstanbul'da 20'şer vakıf faaliyet göstermektedir.

3.5.2 Sorumluluklar ve Başlıca Faaliyetler

Engellilere temel hizmetleri sunmakla yükümlü aktörler, başlıca sorumlulukları ile birlikte aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Kurum/Kuruluş	Sorumluluğu
Ana Devlet Kurumları	
Sağlık Bakanlığı (SB)	Sağlık hizmetleriyle ilgili mevzuat; engelliliği önleyici sağlık hizmetleri; rehabilitasyon kuruluşlarının kuruluşuna ilişkin yetki belgelemesi; ilişkili merkezler aracılığıyla tıbbi tedavi hizmetleri
Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)	Özel eğitim hizmetlerinin uygulanması ve ilgili politikaların oluşturulması
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)	Mevzuat hazırlama, mesleki rehabilitasyon, istihdam olanaklarının sağlanması, sosyal güvenlik hizmetleri
Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA)	Ulusal ve uluslar arası kuruluşlar arasında işbirliği ve eşgüdüm; ulusal politikaların hazırlanmasına katkı; engellilerin sorunlarının saptanması ve bu sorunları gidermeye yönelik araştırmaların yürütülmesi.
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)	Çocuklar, yetimler, engelliler, bakıma muhtaç yetişkinler ve yaşlılar, aileleri ve yoksullara yönelik sosyal hizmetlerin planlanması ve uygulanması, bu tür faaliyetlerin ve hizmetlerin koordinasyonu ve rehberliği.

Sağlık Bakanlığı, engellilik konusunda Ana ve Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü ve Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile hizmet vermektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili birimi ise Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgili temel kuruluşu ise İŞKUR'dur.

Sağlık Bakanlığı engelliliğe neden olan genetik hastalıkları önleyici bir program yürütmektedir. Bu programın amaçları şöyle belirlenmiştir: genetik hastalıkların erken teşhisi ve tedavisi; genetik hastalıklar kaynaklı ölüm ve ölü doğum oranlarını azaltmak; toplumu ve sağlık uzmanlarını genetik hastalıklar konusunda eğitmek; bebek ölüm oranlarını azaltmak; yenidoğanlarda FKU ve hipotiroidin erken tanısına yönelik tarama programlarının yaygınlaştırılmasını sağlamak. Bakanlık tarafından yürütülmekte olan ilgili iki proje şunlardır: Hacettepe Üniversitesi ve ÖZİDA işbirliği ile yürütülmekte olan "Yenidoğanlarda Otoakustik Test Cihazı ile İşitme Taraması Projesi" ve MEB işbirliği ile yürütülen "Görme Engellilerin Rehabilitasyonu ve Eğitim Projesi". 12 ilde 30 hastanenin oluşturduğu ağ işitme engellilerin hizmetine hazır bulunmaktadır. 4 referans hastanesi (Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi) bu ağın birer bileşenidir. Ulusal Polio (Çocuk Felci) Eradikasyon Programı 1989'dan bugüne kadar başarılı olarak

yürütülmektedir. Ulusal Aşı Günleri Programı ise 1995'den beri yürütülmektedir. İyot eksikliğine bağlı engelliliğin önlenmesi için iyot tuzunun kullanılması yasal zorunluluk haline getirilmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı eğitimle ilgili her türlü kararların alınması, politikaların belirlenmesi ve stratejilerin uygulanmasıyla sorumludur. MEB faaliyetleri "Herkes için Eğitim" ilkesi esas alınarak belirlenmektedir. MEB'in görevi, bir yandan ayırım yapmadan ve ceza uygulamadan bireylerin farklılıklarını gözetirken tüm çocuklara eşit eğitim ve sosyal fırsatların sunulmasıdır. Eğitim hizmetlerini gerçekleştirmeye yönelik faaliyetlerin yürütülmesi, farklı özelliklerdeki çocukların ihtiyaçlarına cevap veren faaliyetleri gerçekleştirmek ve bu çocukların diğerleriyle birlikte eğitim almasını sağlamak, bakanlığın görevleridir.

MEB, 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında KHK ışığında hazırlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ni yeniden formüle etmiştir. Bu yönetmeliğin amacı, özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve meslekî eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir. Bu yönetmelik bireylerin özel eğitime yönelik doğrudan ve dolaylı ihtiyaçlarını tanımlamakta ve bu ihtiyaçları karşılamaya yönelik hizmetleri sunmakla sorumlu özel eğitim ilgili özel ve kamu kuruluşlarını belirlemektedir. Yönetmelikte, eğitim değerlendirmelerine, multi-disipliner ekip çalışmalarına, bireyselleştirilmiş eğitim programlarına, ailelerin katılımı ve kaynaştırma konularına eşit oranda vurgu yapılmaktadır.

Özel özel eğitim kuruluşları ise resmi olarak belirlenmiş standartlara göre kurulmakta ve devletin denetimi altında çalışmaktadırlar. Sosyal güvenlik şemsiyesi altındaki işçi ve devlet memurlarının engelli çocukları, bu özel eğitim merkezlerinden faydalanabilmektedir. Diğer bir ifadeyle engelli çocuklar, eğitim, terapi ve rehabilitasyon hizmetleri için devletten mali destek almaktadır.

Özürlüler İdaresi Başkanlığı (ÖZİDA), Başbakanlığa bağlı bir kurumdur. Engelliliğin önlenmesi, eğitim, istihdam, rehabilitasyon, entegrasyon ve engellilikle ilgili diğer konularda, ulusal ve uluslar arası kurumlar arasında işbirliğinin sağlanması ve koordinasyondan, sorunların belirlenmesi ve ilgili çözümlerin üretilmesi, engellilere hizmet sunan kurumlardaki gelişmelerin izlenmesi, önerilerin; engelliler konusunda araştırmaların yapılması, istatistik bilgilerin toplanması, engellilerle ilgili veri tabanlarının oluşturulması, projelerin hazırlanması ve hazırlanmalarının, yönlendirilmelerinin, uygulanmalarının ve değerlendirmelerinin sağlanması, diğer ülkelerde engellilerin durumuyla ilgili gelişmeleri izlemek; ulusal politikaları geliştirmek, kanun teklifleri hazırlamak, diğer kurumların hazırladığı mevzuat metinlerini incelemek ve bunlarla ilgili görüşlerini sunmak; belediyeler ve sivil toplum örgütleri ile ortak projeler geliştirmek ve çalışmalarına destek vermek; yazılı ve görsel basın kuruluşlarına engellilerle ilgili bilgiler aktarmak, yayınların ve eğitsel filmlerin hazırlanması; ve bazı hizmetlerden yararlanabilmeleri için kimlik kartlarının hazırlanmasından sorumludur.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, SHÇEK, çocuklarla ilgili çalışmalar yapan en eski devlet kurumlarından birisidir. İlk olarak 1921'de kurulmuş ve 1935'de ismi değiştirilmiştir. SHÇEK, hem çocuk hem de ailesine ücretsiz veya bedeli mukabil olarak çocukların korunması, adaptasyonu ve gözetilmesine yönelik yardımcı hizmetlerde bulunmaktadır. Çocuklara yönelik bakım ve eğitim tesisleri, sokak çocukları için çocuk ve gençlik merkezleri, engelliler için de bakım ve rehabilitasyon merkezleri işletmektedir.

SHÇEK, ayrıca Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasına yönelik izleme çalışmalarının koordinasyonunu da yürütmektedir.

Türkiye İş Kurumu, İŞKUR, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı ancak mali ve idari olarak otonom yapıya sahip, ve kendine has kanunu ve yasal bütünlüğü olan bir kurumdur. İş Bulma Kurumu'nun görevleri arasında ulusal istihdam politikalarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmak, iş bulma ve işçi talepleri konularında düzenleyici çalışmaları yapmak; uzun süredir işsiz olanlar, kadınlar, gençler, engelliler ve eski hükümlüler ve benzeri kesimlere iş bulma konusunda yardımcı olmak, yurt içinde ve yurt dışında uygun iş bulmak amacıyla aracı olmak, özel istihdam ofisleri ve tarımsal araçlar tarafından kendine yönlendirilmiş sorumlulukları yerine getirmek sayılabilir.

İkincil devlet kurumları da şunlardır:

- İşçileri Bakanlığı
- Çevre ve Orman Bakanlığı
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
- Maliye Bakanlığı
- Aile Araştırma Kurumu
- Türk Standartları Enstitüsü
- Devlet İstatistik Enstitüsü
- Toplu Konut İdaresi
- İller Bankası

Yerel Yönetimler:

2004 yılında yürürlüğe giren yeni belediyeler yasası, belediyelerin engelliler konusunda sunması gereken hizmetleri tanımlamıştır. Bu bağlamda, yaşlılar ve yoksullar gibi dezavantajlı grupların yanında engellilerin beklentilerine göre de uygun hizmetleri sunmaktan yükümlüdür. Belediye başkanları, bu hizmetler için gerekli bütçeyi ayırmak ve engelliler için merkezler açmakla sorumlu ve yetkilidir. Görevleri arasında hassas (dezavantajlı) gruplara sosyal yardımlar yapmak da vardır. Ayrıca, gerekli düzeyde yardımlaşma ve katılımı sağlamak ve gönüllülerin teşvik etmek suretiyle belediye hizmetlerinin etkinleştirilmesinden sorumludurlar.

Engellilere hizmetlerin sağlanması ve ulaştırılması konusunda artan bir duyarlılığın olduğu gözlenmektedir. Bu hareketi başlatan mekanizmalardan bir tanesinin, 1997 yılından beri 50 den fazla kentte uygulanan Yerel Gündem 21 Programı olduğu söylenebilir. 1992 yılındaki Rio Zirvesinden 2002 yılında düzenlenen Johannesburg zirvesine kadar, sürdürülebilir kalkınma konusundaki temel uluslararası dokümanlarda tanımlanan temel hedef gruplardan bir tanesi engellilerdir.

Belediyelerin engellilere yönelik hizmetleri konusunda başlıca çalışmalar, birçok faaliyeti tek bir engelliler merkezi çatısı altında birleştiren İstanbul Büyükşehir Belediyesi gibi büyük şehirlerde yapılmaktadır. Bu merkezlerde istihdam yaratma ve rehabilitasyon üniteleri, sosyal rehabilitasyon üniteleri, protez üretme atölyeleri ve yaz kampları vardır.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin "Gülen Yüzler" projesi, belediyeler arasında gelişen duyarlılığın en güzel göstergelerinden biridir. Proje, istihdama yönelik bir merkez ve mesleki

eğitim merkezinin kurulması amacıyla 2002 yılı Haziran ayında başlatılmıştır. İzmit ve Amsterdam belediyeleri ile dayanışmayı sağlayacak şekilde tasarlanmış ve mali olarak Hollanda MATRA programı tarafından desteklenmektedir.

İlçe bazında engelliler konusunda gerçekleştirilen başarılı bir girişim de Aliğa örneğidir. Aliğa Kaymakamlığı tarafından “Engelliler İçin Uluslararası Yazlık Konutlar” projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında, ormanlık ve hayvan barınaklarını da kapsayan 60 hektarlık bir alanda rehabilitasyon ve fiziksel terapi birimleri, spor tesisleri, hobi tesisleri vardır. Aliğa Belediyesi ve Aliğa Sanayi Bölgesi, istihdam olanağı yaratarak projeye destek olacaklardır.

4 ENGELLİLERE YÖNELİK FAALİYETLER

4.1 Kamu Kuruluşları

İŞKUR tarafından finanse edilen projeler:

- MİLAS Kaymakamlığı tarafından uygulanan 2 proje: Engelliler için Halı Tamir Kursları ve Çamaşırhane Personel Eğitimi.
- İzmir Engelsiz Yaşam Derneği tarafından yürütülen ve İzmir Gaziemir Kaymakamlığı tarafından desteklenen takı yapma kursları.
- Ankara Bedensel Engelliler Güçlendirme Vakfı'nın iki projesi: "Gümüş İşleme El Sanatı Eğitimi" ve "Kaybolmaya Yüz tutmuş Elişleri Projesi".
- Türkiye Sakatları Koruma Vakfı'nın 40 engellinin eğitim görerek ortez, protez, ayakkabı, bot üretimi yapmalarını hedefleyen proje
- Her yıl 500 engelli kişi için çeşitli faaliyetler ve 400 engelli için dalış dersleri veren bir STK olan Alternatif Kamp faaliyetleri projesi.
- İnsan Kaynakları konusunda çalışan bir şirket olan Karamik tarafından yürütülen "İş Dünyasında Ben de Varım" başlıklı proje, 900 engellinin istihdam başvurularını değerlendirerek iş piyasasındaki iş taleplerine göre 445 engelliye eğitim vermek ve istihdam sağlamayı hedeflemektedir.

ÖZİDA tarafından desteklenen projeler:

- Ulusal Özürlüler Veritabanı (DİE işbirliği ile)
- Özel Eğitime Gereksinim Duyan Öğrencilerin Okullara Erişiminin Sağlanması İçin Ücretsiz Taşınması Projesi
- Ulusal İşitme Taraması Pilot Projesi
- Toplum Tabanlı Rehabilitasyon Çalışması
- Özürlülüğün Sınıflandırılması ICF sisteminin tercüme edilmesi
- Medyada Özürlülüğün Olumlu Sunumu
- Stanford-Binet Zeka Testinin 5. Versiyonunun (SB5) Türk Toplumunu Üzerinde Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması
- Özürlülerin Destekli İstihdamı Projesi
- Bağımsız Yaşam Merkezleri
- Yüksek Lisans ve Doktora Tezlerini Destekleme Programı
- Özürlüler GAP Spor Oyunları
- Özürlü İstihdamına Yönelik Özürlü ve İşveren Tutumlarının ve Çalışan Özürlülerin Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi
- Aile Eğitim Setinin Hazırlanması
- Ağır Özürlülük Profili İleri Düzey Araştırması
- Zihinsel Engelliler Cinsel Eğitim Projesi
- Görme Engellilerin Yabancı Dil Öğreniminde Yeni Yaklaşımlar
- Gülen Yüzler Konukevi Projesi
- Alternatif Yaşam Birimleri Projesi
- Ulusal Yenidoğan İşitme Taraması Projesi

ÖZİDA projeleri arasında Avrupa Birliği tarafından desteklenenler aşağıda belirtilmektedir:

- Özürlü Bireyler için İşyeri Düzenlemeleri
- “Her şey Zihindedir” Projesi
- İşgücü Piyasasına Özürlülerin Entegrasyonu Sistemleri

Devam etmekte olan projeler ise şunlardır:

- Sağlıklı Nesillere Doğru
- Engellik Terimleri Sözlüğü
- Yenidoğan İşitme Taraması
- Türk İşaret Dili Sisteminin Oluşturulması

ÖZİDA'nın çeşitli araştırma ve uygulama projeleri arasında, engelliliğe ilişkin kamu bilinci oluşturmaya yönelik çabaları toplumun geneli için çok değerlidir. ÖZİDA'nın bu bağlamda kullandığı etkin bir araç olarak proje yarışmaları, engellilerin yaşam kalitesini iyileştirmek üzere yaratıcı ve etkin mekanizmaların geliştirilmesini hedeflemektedir. Düzenlenen son yarışma 2004 yılında gerçekleştirilmiş olup, kazanan projelerin hayata geçirilebilmesi için mali kaynak arayışları sürmektedir. Bireyler, STK'lar ve Üniversiteler tarafından sunulan projeler arasında kazananlar aşağıda listelenmektedir:

- Gelişmiş Tekerlekli Sandalye Tasarım ve Üretim Projesi
- İlk Yılımlı Çalışan Zihin Engellilerin Öğretmenlerine İnternet Üzerinden Sağlanan Kılavuzluk Hizmetlerinin Değerlendirilmesi
- Otistik Çocukların Sınıf Öğretmenleri Ve Okul Rehber Öğretmenleri İçin “Etkili Bir Hizmet İçi Eğitim Programı Geliştirme” Projesi
- Görme Engellilerin İşlevsel Görme Ölçümleri ve Mültidisipliner Rehabilitasyonları Projesi
- “Engelsiz”: Belgesel Hazırlama Projesi
- 2-4 Yaş Arası Otistik Çocuklara Yönelik” Sunum İstasyonlarında Temel Eğitim Programı
- Özel Eğitim Kurumlarında Fotoğraf Eğitimi
- Akıl Yolu Özürlüler İçin Yön Bulma Projesi
- Cerebral Palsi'nin Yaşama Yansıması
- Zihin Özürlü Ve Otistik Bireylerin Sergilediği Problem Davranışların Azaltılmasında Aileler Ve Öğretmenler Tarafından Uygulanan Olumlu Davranışsal Destek Programının Etkileri Ve Bu Programa İlişkin Aile Ve Öğretmen Görüşleri
- Engellilerin Toplumsal Ve Ekonomik Yaşama Katılmalarının Önündeki Mimari Engellerin Kaldırılması İçin, Geniş Katılımlı Eğitim Programı.
- Sessizliğin Umudu (İstihdam Amaçlı Mesleki Eğitim)
- Özürlülerin Dünyasına Açılan Pencerede Buluşalım; Elele Fotoğraf Sergisi

4.2 STK'lar

Engelliler ile ilgili en aktif STK'lardan biri Ulaşılabilir Yaşam Derneği (UYD)dir. UYD'nin bu konudaki bazı projeleri aşağıda özetlenmektedir:

Düzce Rehabilitasyon Merkezi'nde Toplum Temelli Rehabilitasyon (TTR): 12 Kasım 1999'da Düzce deprem felaketinin ardından kurulan rehabilitasyon merkezi, afetzedelerin psikolojik, fiziksel ve sosyal olarak desteklemek üzere kurulmuştur. Merkezdeki fizyoterapi programı, 187 engelli bireyin topluma yeniden adapte olmasını sağlamıştır. 1161 yetişkin bireye fizyoterapi rehabilitasyon hizmeti, 998 kişiyle saha çalışması, 452 aileye sosyal destek hizmetleri ücretsiz olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Engelliler Uluslararası ve Gönüllü Yardımlaşma Derneği tarafından bir yıl boyunca yürütülmesi ardından faaliyetler UYD tarafından sürdürülmüştür. UYD toplum temelli rehabilitasyon yönteminin ülkedeki ilk uygulamasını başlatmıştır. Faaliyetler, engellileri aileleri ve arkadaşları ile birlikte destekleyen faaliyetler TTR araçları kullanılarak yürütülmüştür. Ayrıca, engellilere karşı ayrımcılığın önlenmesi amacıyla, yerel yönetimler, hükümet kuruluşları ve STK'larla birlikte çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

İstanbul Özürlüler Mesleki Eğitim Ve Rehabilitasyon Merkezi UYD'nin bir diğer projesidir. Merkez, İstanbul'da sınırlı olarak ulaşılabilir olan engellileri saptamayı ve desteklemeyi amaçlamaktadır. Merkez faaliyetleri Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, Bakırköy Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Omurilik Felçlileri Derneği ve Ulaşılabilir Yaşam Derneği işbirliği ile yürütülmektedir. Merkez, engelli olan ve olmayan, faaliyetlere katılmak isteyen herkese açıktır. Her ne kadar merkezi kullananların çoğunluğu ortopedik engelliler olsa da, diğer engelli gruplar, aileleri ve gönüllüler de katılmaktadır. Merkezin temel hedef grubu engelliler olup, depremzedeler, sosyal güvenliği olmayanlar, düşük gelirliler ve her hangi bir kuruluştan yardım olanaklarına sahip olmayanlardır.

UYD'nin bir başka projesi de Engelsiz Erişilebilir Yaşam Projesi'dir. Bu projeye erişebilirlik sorununa yeni bir yaklaşım getirmektedir. Proje, Düzce'de 25 konut ile ortak kullanım alanlarının tasarlanmasına dayanmaktadır. Projenin temel hedefi, model bir uygulama olarak toplumun engellilere ilişkin algılarını değiştirmektir: Engelli insanlar toplumda her zaman yardıma muhtaç olan ve vatandaş olarak eşit haklara sahip olmayan bir kesim değildir. Bu düşünceler, toplumun çeşitli kesimlerine, valilik, yerel yönetimler, hükümet kuruluşları, meslek kuruluşlarına tanıtılacaktır.

İstanbul'da kurulmuş olan Fiziksel Engelliler Vakfı, 1995'den beri hizmet vermektedir. Faaliyetleri arasında, eğitim amaçlı yaz kampları, rehabilitasyon ve motivasyona yönelik faaliyetler, ortez ve protez taleplerinin karşılanması, işitme engelliler için spor el kitaplarının hazırlanması, spastik çocuklar ve ailelerinin rehabilitasyonu, görme engelliler için teknolojik destek, beyaz bastonların üretilerek 5,000 görme engelliye dağıtılması yer almaktadır.

İstanbul'da kurulmuş olan Omurilik Felçlileri Derneği, faaliyetleri açısından örnek gösterilen bir başka STK'dır. Dernek, ilk yardım ve kazalar ve ulaşılabilirlik ile ilgili seminerler vermiştir. Fiziksel engellilere yönelik olarak tekstil atölyesinde mesleki rehabilitasyon kursları, bilgisayarlı muhasebe eğitimi ve istihdamı (İŞKUR fonu ile), fiziksel ve zihinsel engelliler için bakımevi açılması, engelli sporcular için spor ve rehabilitasyon merkezi açılması gibi faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

4.3 Uluslararası Kuruluşlar

Uluslararası kuruluşların desteklediği projeler aşağıda belirtilmektedir:

- Aktif İşgücü Programları Projesi (AİPP) Avrupa Komisyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanan bir anlaşmaya dayalı 25 aylık bir projedir. AİPP 21 Ekim 2003 tarihinde çalışmalarına başlamıştır. Avrupa Komisyonu tarafından finanse edilen proje, Türk Hükümeti'nin 10 milyon Euro'luk katkısıyla birlikte toplam 50 milyon Euro'luk bir bütçeye sahiptir. Projenin 4 bileşeni bulunmaktadır. Engelliler, dördüncü bileşen olan Hibe Planı'nın hedef grubudur. Hibe Planı; STK'lar, yerel yönetimler, meslek kuruluşları, konfederasyonlar, üniversiteler ve kar amacı gütmeyen eğitim kuruluşlarına açıktır. Projenin yararlanıcı grupları, gençler, kadınlar, özürllüer, eski hükümlüer, uzun süreli işsizler, kırdan kente göç edenler gibi risk grubunda yer alanlar ve diğer tüm işsizler ve İstihdamda olmakla birlikte, işini kaybetme tehlikesi olanlar ile verimlilikleri artırılmak istenen her pozisyondaki çalışanlardır.
- Engellileri içeren çeşitli hedef gruplara yönelik Avrupa Komisyonu fonlarının aktarılması için bir başka araç ise Sivil Toplum Geliştirme Programı altında yürütölen Yerel Sivil Girişimler Mikro Proje Programı'dır. Programın ikinci aşamasında 2004 yılında STK'lar için hibe ayrılar, bu hibenin bir kısmı konfederasyon içi iletişı ağının güçlendirilmesi projesi ve Türkiye Sakatlar Derneği Kocaeli Şubesi'nin Engellilerin Eşit Hemşehri Katılımı Projesi için ayrılmıştır.
- e-ISOTIS(Engellere Açık Bilgi Toplumu), uluslararası bir dernek olarak, engelli çocukların ailelerinin sorunlarını tanımlamaktadır. e-ISOTIS SOCRATES programı altında engelli bireylerin ebeveyninin eğitim ihtiyaçlarını tanımlamaya yönelik bir projeye katılarak Türkiye ve Portekiz arasında bilgi alış-verişı sağlamaktadır. Eğitim, aynı zamanda, tam erişimli elektronik öğrenim platformu üzerinden desteklenmektedir.

Dünya Bankası tarafından finanse edilen projeler

- Sosyal Riski Azaltma Projesinin (SRAP) üç bileşeni arasında, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu gözetiminde, 931 adet Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfını güçlendirmeye iller, bölgeler, sivil toplum örgütleri ve yerel halk tarafından teklif edilen ve yoksullara geliştirilmiş istihdam imkanların sağlanması, dolayısıyla yoksulluğun azaltılması amacı ile tasarlanan temel programlarını güçlendirmekte ve finanse etmektedir. Bu programlar: (i) gelir sağlayan alt projelerdir (Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında geliştirilmiş teknik değerlendirme ve M&E sağlanacaktır); (ii) istihdama yönelik eğitim (bilhassa kadınlar olmak üzere yetişkinlerde okuryazarlık dahil olmak üzere), işsiz gençler için, bir meslek edinme ve küçük ticaret işletmeleri açma bilgileri de dahil olmak üzere, teknik beceriler ve yaşam becerileri); (iii) lokal altyapının ve toplum varlıklarının rehabilitasyonuna bağlı çalışma faaliyetlerini desteklemek üzere toplum hizmetlerinde geçici istihdam ve (iv) çocuklar, gençler, engelliler ve yaşlılar için maliyet etkin sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları ile Sivil Toplum Örgütleri dahildir).
- SRAP'ın engelli çocuklar üzerinde dolaylı bir etkisi olarak, Proje aynı zamanda yoksullara yönelik sosyal güvenlik ağının kapsam ve hedeflerini iyileştirmek üzere, temel hükümet makamlarının kurumsal kapasitesini güçlendirecektir(bunlar, 931 adet yan Vakfi

- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı – ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları ile, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonudur). Temel unsurlar arasında aşağıdakilerin güçlendirilmesi de yer almaktadır: (i) politika araştırma, izleme ve değerlendirme kapasiteleri; (ii) yönetim bilgi sistemi ve bilgi teknolojileri geliştirme; (iii) personel geliştirme ve eğitim ve (iv) halkı bilgilendirme kampanyaları. Devlet İstatistik Enstitüsünün, daha sık gerçekleştirilen aile gelir ve gider araştırmaları ve sayıma dayalı yoksulluk haritası çıkarma çalışmaları vasıtası ile yoksulluğu izleme kapasitesi de geliştirilmektedir. Bunlar arasında, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumları ve Devlet İstatistik Enstitüsü Bilgi Yönetim Sistemleri için teknik destek, eğitim, bilgisayar ve diğer ekipmanların temini de yer almaktadır.
- Küçük Hibeler Programı, Dünya Bankası'nın sosyal kalkınma gündemini yaşama geçirmeye yönelik vatandaş katılımını desteklemektedir. Vatandaş katılımından kasıt, vatandaşların kişisel olarak veya organize gruplar halinde, kalkınma ve gelişim çabalarını etkilemek amacıyla kamu sektörü ile etkileşime girerek katılım ve sorumluluk mekanizmalarını güçlendirmeleridir. Hibelerin büyük bir bölümü 3,000 ile 5,000 ABD Doları arasında değişmektedir. Geçmiş yıllardan bir örnek olarak, Altı Nokta Körler Derneği, hibe programından fon alan kuruluşlardan birisidir. Derneğin kazandığı hibe, Türkiye çapında 24 şubesi olan Derneğin üyeleri için eğitim semineri için kullanılmıştır. Proje Derneğin 14 farklı şubesinden üyelerin katılımını hedeflemiştir. Her şube 4 üye gönderecek – toplam 56 kişi “İyi vatandaşlık için Sosyal Farkındalık ve Bilinç” konulu eğitime katılmıştır. Projenin amacı, kör olan fakat topluluk lideri, problem çözücü olabilecek üyeleri harekete geçirmektir.

5 SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç ve öneriler, Türkiye’de engellilerin mevcut durumda yaşadıkları sorunları ve ihtiyaçları bağlamında değerlendirilmektedir. JICA bu alanlarda, eğitim kursları, uzmanlık desteği, ülke eğitim programları gibi teknik işbirliği programları yoluyla teknik ve mali destek sağlayabilir.

Mevzuat

Yeni kanunun getirdiği yeni yaklaşımlar ve olumlu değişikliklerle birlikte, destekleyici yönetimlerin çıkarılması ve kanun hükümlerini uygulamaya yönelik mali desteğe ihtiyaç doğacaktır. Özellikle, engellilerin istihdamına yönelik araç ve mekanizmaların geliştirilmesi, evde bakım hizmetleri, kısa süreli bakım ve mesleki rehabilitasyon ve rehberlik ile ilgili konularda bu ihtiyaç kaçınılmazdır.

Kurumsal Yapılanma

Kamu sektörü iyi örgütlenmiş olup, koordinasyon sorunları en az düzeydedir. Buna rağmen, hizmet sunumunda etkinliği ve verimliliği artırmak ve daha fazla sayıda engelliye erişebilmek için STK’larla işbirliği yapmak gerekmektedir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, STK’lar yeterli düzeyde etkin proje ve faaliyetler yürütebilmek için yeterli kurumsal kapasiteye değildir. Özellikle proje yönetimi konusunda zayıf kalmaktadır.

STK’lar engelli haklarını savunmak konusunda oldukça etkin çalışmalarına rağmen, çalışmalarının hedef gruplarının gerçek ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta olduğu genellenebilir. STK’lar arasında iletişim ağları ve işbirliği zayıf kalmaktadır. Bu nedenle, konfederasyon ve federasyonların bir iletişim ağı oluşturmak ve çeşitli konularda işbirliği yapmalarını teşvik etmek gerekmektedir.

Planlama aşamasındaki STK faaliyetlerinin önemli bir bölümü erişebilirlik, rehabilitasyon, bakım evleri, spor faaliyetleri, engelliliği önlemeye yönelik bilinçlendirme ve mimari rehabilitasyon konularındadır. Resmi kuruluşlar ve STK’lar arasında işbirliği ortaklıklarının teşvik edilmesi gereklidir. Dünya Bankası ve Avrupa Birliği hibeleri gibi uluslararası fonların STK’lara dağıtımı, engellilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik verimli bir mekanizmadır.

Hedef grup olarak engellilerin çeşitli ihtiyaçları yanında, özellikle istihdamlarına yönelik bir sosyal sorumluluk bilincini geliştirmeye yönelik olarak özel sektörün teşvik edilmesi konusunda önemli bir çaba harcanmalıdır. Ulusal fondan, tekerlekli sandalye, işitme cihazları, protez ve ortez karşılanmasına rağmen, daha kaliteli araç ve ekipman hibe edilebilir, veya bunların üretimi konusu mesleki rehabilitasyon veya istihdam konusu yapılabilir. ÖZIDA yakın zamanda bu amaca yönelik olarak mekan arama konusunda girişimlerini başlatmış ve Ankara Sanayi Odası ile işbirliği bağlantılarını kurmuştur. Ancak, malzeme, ekipman ve eğitmen konusunda önemli düzeyde destek sağlayıcı fon yaratmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Eğitim

Özel eğitimde çalışan kalifiye eğitimciler ve öğretmen yetiştirmek için eğitimler yetersizdir. Özel eğitim öğretmenlerinin eğitimi için büyük bir ihtiyaç bulunmaktadır.

Özellikle eğitim sektöründeki artan bilince rağmen, engelli çocukların kullanımına sunulması gerekli mevcut okulların rehabilitasyonu ve erişebilirlik kriterlerine uygun yeni binaların tasarımı bir diğer odak noktasıdır.

Özel eğitimde etkinliği artırmak için destekleyici araç ve ekipmanların sağlanması gereklidir.

Kamu ve özel sektörlerde bakım personelinin eğitimi konusundaki hizmetler de artırılmalıdır. Bu bağlamda, hizmet içi programla artırılmalıdır.

Bilinç

Toplumda ve ailelerde konuyla ilgili bilinç düzeyi oldukça düşük durumdadır. Özellikle ülkenin daha az gelişmiş bölgelerinde bilinçlendirme çalışmalarına büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır.

Erişebilirlik

Erişebilirlik konusu daha çok akademik düzeyde çalışılmaktadır. BU konuda üniversiteler, geliştirdikleri projeler için fon arama çabalarını sürdürmektedir

Engellilere yönelik erişebilirlik projeleri çeşitli ölçeklerde olabilmektedir. Bunlar arasında, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü tarafından geliştirilen bir proje, çoklu katılım boyutuyla örnek olarak gösterilebilir. Proje, engellilerin yaşam kalitesini artırmayı hedefleyen bir iç tasarım ve üretim merkezinin kurulmasını amaçlamaktadır. Bir araştırma merkezi kurarak Ankara'nın kent yaşamında sağlık bir toplum oluşturmak ve engellilerin çevreleriyle ilgili yaşadıkları sorunlarla ilgili bir bilinç oluşturmak hedeflenmektedir. Projede, engelliler, akademisyenler, araştırmacılar ve çeşitli mesleklerden uzmanlar, girişimciler, STK'lar, sivil gruplar ve kurumlarla çalışmak öngörülmüştür. Mimarlık Bölümü, bu girişime ev sahipliği yapmak ve tüm grupları bir araya getiren, gerekli fonları bulan ve mobilize eden bir çekirdek olmayı istemektedir. Merkezin, ODTÜ yerleşkesi içindeki Teknopark içinde kurulması durumunda daha avantajlı olacağı öngörülmektedir. Bu avantajlar, üniversitenin teknoloji ve bilişim altyapısı, araştırma faaliyetleri ve vergilerle ilgili avantajlardır. Merkez, Türk mevzuatına uygun kendi tüzel yapısına sahip olacaktır.

Erişebilirlik ile ilgili sınırları aşabilmek için akademik kuruluşlar internet ortamını etkin olarak kullanmaktadır. Örneğin, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sağlık Merkezi tarafından geliştirilen web tabanlı iletişim ağı, fiziksel engellilerin buldukları yerde fiziksel alışırma yapmalarını amaçlamaktadır. Sağlık merkezi, periyodik kontroller ve değerlendirmelerle iletişim ağını desteklemeyi planlamaktadır.

